

VANKIEN ELÄMÄNHALLINTA

Liisa Riittinen

Psykologian ammatillinen
lisensiaatintutkimus
Kasvatuksen ja kehityksen
erikoistumiskoulutus
Jyväskylän yliopisto
1998

TIIVISTELMÄ

Vankien elämänhallinta

Liisa Riittinen

Ohjaaja PsyT Lea Pulkkinen

Kasvatus ja kehitys

Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus

Psykologian laitos

Jyväskylän yliopisto

1998

Vankien elämänhallintaa kuvattiin selviytymisstrategioiden, kehityksen säätelyn ja resurssien muodostamien komponentteina ja näiden keskinäisinä yhteyksinä. Tiedot kerättiin 30:lta äskettäin vangitulta 20-53 -vuotiaalta mieheltä. Käytetyt menetelmät olivat haastattelu, projektiivinen (CAST) ja lomakemuotoinen (SAQ) strategiamittari, Brandtstädterin kehityksen säätelyä kuvaava lomake ja toiminnan arvioinnit. Tutkimuksessa selvitettiin, millainen komponenttien rakenne oli, miten komponentit liittyvät toisiinsa ja oletettiin, että eri komponenteissa ilmenevät elämänhallinnan ongelmat liittyvät toisiinsa ja että erilaisista painotuksista muodostuu erilaisia tyypejä. Tulokset osoittivat, että tutkittavien strategiat eivät vastanneet kirjallisuudessa aikaisemmin kuvattuja. Tutkittavien kehityksen säätely oli lamaantunutta eivätkä tutkittavat kyenneet muuttamaan havaintoa epätydyttävästä kehityksestä korjaavaksi toiminnaksi. Resursseja koskevat tulokset viittasivat runsaan päihteiden käytön ja tuttavien kanssa vietetyn ajan määrän riskimerkitykseen. Komponentit olivat lähes riippumattomia toisistaan eikä tukea oletukselle eri komponenteilla ilmenevien ongelmien liittymisestä toisiinsa saatu. Tutkittavat voitiin tyypitellä viiteen erilaista elämänhallintaa edustavaan ryhmään. Pääryhmät nimettiin siviiliselviytyjiksi ja vankilaselviytyjiksi, joista erottui alaryhmiä. Oletus pienestä ryhmästä, jonka strategiat olisivat paremmat kuin muilla, ei toteutunut.

Avainsanat: elämänhallinta, vangit, strategiat, kehityksen säätely, resurssit

ABSTRACT**A Sense of Life Control in Prison Inmates****Liisa Riittinen****Tutor Lea Pulkkinen, Ph.D.****Education and development****Psychological professional post graduate work****Department of Psychology****University of Jyväskylä****1998**

A sense of control over one's life in prison inmates was described as components constituted by coping strategies, personal control over development, and resources as well as connections of these components. Data were gathered from 30 lately committed 20-53 - year-old men. Methods used were interview, the Strategy and Attribution Questionnaire (SAQ), the Cartoon-Attribution-Strategy Test (CAST), Brandtstädter's questionnaire on personal control over development, and ratings of action. It was studied what kind of structure the components have, how the components correlated, and it was assumed that problems within different components were linked with each other and that different combinations of the components form different types of prison inmates. The results showed that the participants did not have coping strategies earlier described in literature. Personal control of development was discouraged and participants were not able to correct unsatisfying development. The results concerning resources referred to a risk meaning of abundant use of alcohol and drugs and time spent socializing. The components were almost independent of each other and hypothesis about linking of problems in different components was not supported. The participants could be divided into five groups of different types of life control. They have here been described as outside survivors, prison survivors, and their subgroups. Hypothesis about a small group with strategies better than others was not supported.

Key works: Sense of life control, Prison inmates, Strategies, Control over development, Resources

ESIPUHE

Tämä tutkimus on lähtenyt liikkeelle niistä virikkeistä, joita olen saanut vankilan psykologina. Tutkimusta tehdessäni olen saanut neuvoja ja apua monelta taholta, joita kaikkia en edes pysty luettelemaan. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen ohjausryhmä on auttanut kehittämään ja jäsentämään vankilatyössä saatuja havaintoja tutkittavaan muotoon. Olen kiitollinen asiantuntevasta ohjauksesta, jota tälle opinnäytetyölle on antanut akatemiaprofessori Lea Pulkkinen. Samoihin seminaareihin kanssani osallistuneet ovat tukeneet työtäni käytännöllisillä neuvoilla ja opastuksella, muiden ohella haluan kiittää PsL Anna Rönkää ja PsL Päivi Kähköstä. Kiitän professori Jari Nurmea avusta ja ohjauksesta mm. CAST-menetelmän soveltamisessa. Professori Jochen Brandtstädteriä kiitän mahdollisuudesta käyttää hänen kehittämänsä päämäärien tutkimiseen soveltuvaa menetelmää. FM, virallinen kielenkääntäjä Mechtild Kostamoinen on tarkastanut Brandtstädterin lomakkeen käännöksen, mistä esitän hänelle kiitokset. Professori Markku Ojasta kiitän avusta ja neuvoista arviointimenetelmän soveltamisessa ja työtovereitani, talousmestari Kalevi Hokkasta ja ylivartija Tuomo Pöyhöstä arviointien tekemisestä. Mikkelin lääninvankilan johtaja Paavo Ruotsalainen on esimiehenäni suhtautunut myönteisesti ajankäyttöön tutkimusaineiston keräämisessä, mistä hänelle kiitokset. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto on myöntänyt apurahan tutkimusta varten, mistä haluan esittää kiitokset. Olen kiitollinen myös sovellussuunnittelija Pekka Rahkoselle ja pääsuunnittelija Jukka-Pekka Kesoselle avusta tilastollisten analyysien tekemisessä.

Suosittu käsite, elämänhallinta, ja siihen liittyvät ajatukset ovat tutkimuksen kestäessä eläneet. Olen iloinen siitä, että vankeinhoitolaitos on hankkinut Suomeen kanadalaisen Reasoning and Rehabilitation -ohjelman ja siten tulee auttamaan vankeja ajattelustrategioiden kehittämisessä. Samoin minua ilahduttaa se, että kehityksen säätelyyn liittyvä käsitteistö ja sen esille tuoma sisäisen prosessin merkitys on kiinnostanut monia elämänhallinnan tutkijoita, minkä olen voinut saamastani palautteesta todeta.

JOHDANTO

Ihmisen suhdetta omaan elämäänsä on kuvattu elämäntilanteen käsitteen avulla. Peterson, Maier ja Seligman (1993) toteavat, että hallinnasta on tullut yksi kulttuurimme keskeisistä arvoista. Järvikosken (1995) mukaan elämäntilanteen käsitteeseen sisältyy käsitys yksilöstä toimivana subjektina. Käsitteessä on tutkimuksissa eri tavoin painotettuja komponentteja, jotka kuvaavat tavoitteita, toimintaa, elämäntilannetta ja sosiaalista selviytymistä sekä elämäntilanteen kokemuksellista puolta. Tässä tutkimuksessa elämäntilannetta tarkastellaan kolmen komponentin kannalta: selviytymisstrategioiden, oman kehityksen säätelyn ja ihmisen käytössä olevien resurssitekijöiden kannalta.

Nurmen ja Salmela-Aron mukaan (1992) strategia on ajattelu- ja toimintatapa, jota yksilö käyttää ulkoisen tilanteen arvioinnin pohjalta syntyneen haasteen tai uhan ratkaisuyrityksessä. He korostavat sitä, että strategia on prosessi, jossa on monimutkainen osatekijöiden, kuten ennakoinnin, toiminnan ja kausaaliattribuutioiden jatkumo ja että kukin strategia on tunnistettavissa näiden tyypillisestä kulusta. Strategian voi siten kuvata selvittämällä, miten ihminen odottaa selviytyvänsä tilanteesta, onko hänen toimintansa tilanteen kannalta relevanttia ja onko hänellä minää tukeva attribuutioerhe, ts. selittääkö hän lopputuloksen itselleen edullisella tavalla. Cantor (1990) toteaa, että strategioilla on tärkeä rooli suoriutumisessa, ihmissuhteissa ja terveyden ylläpitämisessä. On osoitettu, että laadullisesti erilaiset strategiat johtavat erilaisiin lopputuloksiin mielenterveyden (Aldwin ja Revenson, 1987), depressioalttiuden (Peterson ja Seligman, 1984; Pyszczynski ja Greenberg, 1987), stressin seurausten (Holahan ja Moos, 1986), ahdistuneisuuden ja emotionaalisen stressin (Strentz ja Auerbach, 1988), paniikkihäiriön (Rantanen, 1998) ja tehtävässä suoriutumisen suhteen (Diener ja Dweck, 1978; Dor-Shaw ja Mikulincer, 1989). Tehokkaana, onnistumiseen johtavana pidetty strategia on optimistinen strategia (Cantor, 1990; Norem, 1989; Scheier, Weintraub ja Carver, 1986) ja tehokas, mutta kustannuksiltaan korkea on defensiivis-pessimistinen strategia (Norem ja Cantor, 1986; Norem, 1989; Scheier ym., 1986). Haitallisina strategioina pidetään itseä vahingoittavaa strategiaa (Berglas ja Jones 1978), opittua avuttomuutta (Peterson, Maier ja Seligman, 1993) ja epäonnistumisansaa (Nurmi, Salmela-Aro, Anttonen ja Kinnunen, 1992; Nurmi, Salmela-Aro ja Ruotsalainen, 1994).

Nurmi ym. (1994) ovat tutkineet syrjäytymisvaarassa olevia nuoria ja nimenneet näille tyypillisen strategian epäonnistumisansa-strategiaksi, jota heillä oli useammin kuin verrokeilla. Kyseessä on strategia, jossa tehtävässä menestymistä koskevat ennakoinnit ovat kielteisiä ja toiminta on tehtävän kannalta irrelevanttia. Lopputulos selitetään itselle epäedullisella tavalla, ts. minää tukeva attribuutioerhe puuttuu. Onatsu ja Nurmi (1994)

puolestaan tutkivat alisuoriutuvia koululaisia, joilla esiintyi itseä vahingoittavaa strategiaa useammin kuin muilla. Tähän strategiaan kuuluu minää tukeva attribuutioerhe, ja strategia toteutetaan sillä tavalla, että syy mahdolliselle epäonnistumiselle hankitaan tehtävän kannalta irrelevantista toiminnasta jo etukäteen (Berglas ym., 1978). Vankien selviytymisstrategioita tutkineet Zamble ja Porporino (1988, 1990) raportoivat niissä merkittäviä puutteita ja arvioivat, että tätä voi pitää rikollisen käyttäytymisen alkuperänä. Heidän tutkimilleen vangeille oli tyypillistä yrittää ratkaista ongelmat välittömästi reagoivalla tavalla, suunnittelematta ja seurauksia ajattelematta. Muita tavallisia keinoja olivat välttäminen (ei ajattele asiaa), pako (lähtee tilanteesta), lievityksen etsiminen ja päihteiden käyttö. Monet strategiat pahensivat ongelmaa.

Strategiatutkimuksessa on eräitä metodisia ongelmia. Nurmi ym. (1992) pahoittelevat sitä, että strategioita on tutkittu pääasiassa opiskelijoilla erilaisissa suoriutumistilanteissa. Nurmi ym. (1994) esittävät strategioiden tutkimisen uusiksi kohderyhmiksi mm. päihteiden käyttäjiä ja epäsosiaalisesti käyttäytyviä. Cohen (1987) on tuonut esiin, että selviytymisstrategioita on tutkittu varsin monenlaisilla menetelmillä, joiden antamat tulokset eivät välttämättä korreloi keskenään, vaikka olisi käytetty samaa terminologiaa. Nurmi, Salmela-Aro ja Haavisto (1995) ja Nurmi (1996) ovat kehittäneet tutkimusmenetelmät, joissa on onnistuttu operationalisoimaan strategioiden prosessinomaisuutta paremmin kuin muissa strategioiden tutkimusmenetelmissä, koska niissä on otettu huomioon strategian käyttämisen eri vaiheet. Niillä on myös mahdollista tarkastella erikseen suoriutumis- ja sosiaalisia tilanteita.

Elämänhallinnan kuvaaminen selviytymisstrategioiden avulla on riittämätöntä. Se, että ihminen itse on osallisena elämänsä suunnan määrittelyssä, liittyy oman kehityksen säätelyyn. Useat tutkijat ovat olleet kiinnostuneita ihmisen pyrkimyksistä muovata identiteettiään haluamaansa suuntaan ja näiden pyrkimysten liittymisestä tunne-elämään. Kehityksen säätelyä on tarkasteltu päämäärien (Bandura 1988; Brandtstädter 1984, 1989), elämäntehtävien (Cantor, Norem, Langston, Zirkel, Fleeson ja Cook-Flannagan, 1991; Zirkel ja Cantor 1990), henkilökohtaisten pyrkimysten (Emmons, 1986; Emmons, 1991; Emmons ja King, 1988, 1989) ja mahdollisen minän (Markus ja Nurius 1986) käsitteen avulla.

Brandtstädterin (1984, 1989) mukaan ihminen yrittää kontrolloida ja optimoida kehitysmahdollisuutensa ja kehityksen lopputulokset (personal control over development). Tässä ihmistä ohjaavat ja motivoivat hänen asettamansa päämäärät (goals). Kehityksen kannalta merkitystä on sekä ihmisen uskolla oman toimintansa vaikutukseen (autonominen kontrolli) että uskolla ulkopuolisten tekijöiden vaikutukseen (heteronominen kontrolli), jotka eivät ole saman tekijän ääripäitä vaan eri ulottuvuuksia (Brandtstädter, 1992).

Kehityksen säätelyyn liittyy emotionaalinen arviointi; mm. depressioon liittyy kokemus, ettei ole voinut vaikuttaa omaan kehitykseensä tärkeinä pitämillään elämänalueilla (Brandtstädter, Krampen ja Grewe, 1987; Brandtstädter, 1989), kun taas kokemus, että oma vaikutus on ollut merkittävä, liittyy myönteisiin tunteisiin sekä menneisyyden että tulevaisuuden arvioinnissa (Brandtstädter, 1992).

Rönkä ja Pulkkinen (1995) osoittivat, että heikko taloudellinen tilanne, heikot ihmissuhteet ja rikospidätykset olivat yhteydessä kielteiseen tulevaisuuden orientaatioon. Aikaisemmin samat tutkijat (Pulkkinen ja Rönkä, 1994) ovat osoittaneet, että miesten sopeutumisongelmat, kuten nuoruusiän ongelmakäyttäytyminen, nuorisorikollisuus ja aikuisiän alkoholiongelma liittyvät vähäiseen motivaatioon kohdata tulevaisuus. Pulkkinen (1994) mukaan epäsosiaalisesti käyttäytyvät miehet eivät usko voivansa vaikuttaa tulevaisuuteensa. Vankien suhteesta omaan tulevaisuuteensa ovat Zamble ja Porporino (1988, 1990) saaneet tuloksen, että vankeuden alussa on motivaatiota muutokseen, mutta tämä katoaa vankeuden edetessä ja tavoitteeksi tulee selviytyä vankeudesta. Havaintoa vahvistaa Karvosen ja Mohellin (1990) saama tulos, jonka mukaan vankien työhalukkuus liittyi selvimmin vankeudesta selviytymiseen. Toisaalta Zamble (1992) on havainnut, että pitkäaikaiset vangit suuntautuivat vähitellen vankeuden jälkeiseen elämään, johon ajatukset keskittyivät ja vankeuden alussa tavalliset masentuneet tunteet ja itsesyytökset vähenivät.

Päämääriä ym. on tutkittu tutkittavan kannalta melko vaativilla menetelmillä. On esim. pyydetty vastaajia luettelemaan, millaisia pyrkimyksiä heillä on (Little, 1983), elämäntehtäviään, kun ensin oli selvitetty käsitteen sisältö (Cantor ym., 1991), suoriutumisalueen ja ihmissuhdealueen tehtäviä (Cantor ym., 1987) tai tulevaisuutta koskevia suunnitelmia ja huolenaiheita (Nurmi, 1992). Kaikissa näissä on vastaukset jälkikäteen luokiteltu eri elämänalueita koskeviksi. Jos tutkittavien peruskoulutuksen taso ei ole korkea, heidän on helpompi vastata kysymyksiin, joissa on valmiit vaihtoehdot, kuten Brandtstädterin (1989) lomakkeessa.

Elämönhallintaan vaikuttaa myös se, millaisia resursseja ihmisellä on käytettävissään. Diener ja Fujita (1995) määrittelevät resurssin sellaiseksi materiaaliseksi, sosiaaliseksi tai henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi, jonka avulla ihminen voi pyrkiä päämääriään kohti. Heidän tutkimuksessaan resurssimuuttujina oli mm. energia, perheen tuki, raha, läheiset ystävät, älykkyys, parisuhde ja sosiaaliset taidot. Lazaruksen ja Folkmanin (1984) mukaan selviytyminen riippuu paljon siitä, millaisia resursseja ihmisellä on, koska ne toimivat puskurina stressiä vastaan. He tarkastelevat resursseina terveyttä, myönteisiä uskomuksia, ongelmanratkaisutaitoja, sosiaalisia taitoja, sosiaalista tukea ja materiaalisia resursseja. Pearlinin (1987) mukaan sosiaalinen tuki toimii depressiolta suojelevana resurssina.

Niemelä (1991) on elämänhallinnan tutkimuksessaan on viitannut samoihin tekijöihin turvallisuuden osatekijöinä strategioiden ohella.

Farringtonin (1991) pitkittäistutkimus on osoittanut, että lapsuusiän aikana alkanut ja aikuisuudessa edelleen jatkunut antisosiaalinen käyttäytyminen liittyy moniin resurssitekijöiden puutteisiin. Useimmilla tutkimukseen osallistuneilla, rikoksiin syyllistyneillä asumiseen liittyvät tekijät olivat heikot, monet elivät yksin tai olivat välirikossa puolison kanssa eivätkä asuneet samassa taloudessa lastensa kanssa. He eivät olleet pysyvästi kiinnittyneet ammattiin tai työhön. Elämäntapoihin kuului mm. runsas tupakointi ja päihteiden käyttö. Väkivaltainen ja ei-väkivaltainen ryhmä erosivat toisistaan pääasiassa siinä, että ensinmainitut joutuivat helpommin tappeluihin. Pulkkinen (1994) suomalaisen pitkittäistutkimuksen epäsosiaalisesti käyttäytyville miehille on tyypillistä mm. lyhyt koulutus, pitkät työttömyysjaksot ja passiiviset harrastukset.

Vankien resursseja on tutkittu enemmän kuin edellä kuvattuja elämänhallinnan komponentteja. Eri tutkimuksissa on todettu koulutuksen puutteita, ammattitaidottomuutta, työttömyyttä, sairastavuutta, mielenterveyden häiriöitä, asunnottomuutta, taloudellista puutetta ja muita resurssiongelmia (esim. Karvonen ja Mohell, 1990; Joukamaa 1991; Järvi, 1989; Mellais, 1991). Zamble ym. (1988, 1990) saivat samantyyppisiä tuloksia omassa tutkimuksessaan mm. sosioekonomisesta statuksesta ja lisäksi he kiinnittivät huomiota siihen, että vangeilta puuttuivat aktiiviset harrastukset. Hollinin mukaan (1992) nuorisorikollisten sosiaaliset kyvyt ovat heikot.

Elämänhallinnan eri komponenttien keskinäisistä yhteyksistä on kirjallisuudessa eräitä viitteitä. Edellä mainituille syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, jotka olivat taipuvaisia käyttämään epätarkoituksenmukaisia strategioita, oli tyypillistä vaikeudet peruskoulussa, matala koulutustaso, ammattitaidottomuus, lyhytkestoiset työsuhteet, työttömyys ja joissakin tapauksissa rikollinen elämäntapa (Nurmi ym., 1992; Nurmi ym., 1994). Koulumenestystä tai sen puutetta ei selittänyt älykkyys, vaan oppilaan käyttämät strategiat (Onatsu ym., 1994). Strategioiden ja kehityksen säätelyn välisistä yhteyksistä puolestaan kertovat tulokset, joiden mukaan tavoitteiden saavuttamiseen uskottiin vähiten ja tuleva koulutus kiinnosti vähiten syrjäytymisvaarassa olevien ryhmässä (Nurmi ym., 1992). Brandtstädter (1992) toteaa, että henkilöt, jotka epäilevät mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaan kehitykseensä, ovat alttiimpia mm. opitulle avuttomuudelle epäonnistumisten tai esteiden kohdatessa. Kehityksen säätelyn ja resurssien yhteyksistä on niinkään Brandtstädterillä on (1992) tutkimustulos, jonka mukaan usko ulkopuolisten tekijöiden vaikutukseen on yhteydessä omaan sairauteen, työttömyyteen ja konflikteihin työpaikalla. Rönkä ym. (1995) korostavat resurssien puutteina ilmenevien riskitekijöiden kasautumista ja niiden asettumista ketjuksi, johon liittyy heikentynyt kehityksen säätely.

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli kuvata vankien elämänhallintaa selviytymisstrategioiden, kehityksen säätelyn ja resurssitekijöiden muodostamina komponentteina. Komponenttien rakenteesta oletin, että strategioissa ilmenisi epätarkoituksenmukaisia strategiakokonaisuuksia, että kehityksen säätelyssä usko ulkopuolisten tekijöiden vaikutukseen olisi merkittävässä ja usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin vähäisessä asemassa ja että resurssien puutteet kasautuisivat. Samoin oletin, että eri komponenteilla ilmenevät elämänhallinnan heikkoudet liittyvät toisiinsa. Zamble ym. (1988, 1990) ovat osoittaneet, että 11 %:lla vangeista on hyvät tai erinomaiset selviytymisstrategiat. Niin ollen oli odotettavissa, että vankien joukossa on ainakin pieni ryhmä, joka ei muistuta muita vankeja ainakaan selviytymisstrategioiden suhteen. Edellä kuvatuissa tutkimuksissa on todettu toisaalta selviytymisstrategioiden ja resurssien, toisaalta selviytymisstrategioiden ja kehityksen säätelyn sekä vielä resurssien ja kehityksen säätelyn välisiä yhteyksiä. Tässä tutkimuksessa otettiin huomioon kaikki kolme komponenttia yhtäaikaan. Pyrin selvittämään, miten elämänhallinnan komponentit liittyvät vangeilla toisiinsa. Oletin, että komponenttien erilaisista painotuksista muodostuu erilaisia vankityyppejä.

TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Tutkimuksen osanottajat

Tutkimuksen osanottajat olivat 30 miesvankia, joiden ikä vaihteli 20 vuodesta 53 vuoteen. Heidän keski-ikänsä oli 31 vuotta, hajonta 11.4 vuotta; iän mediaani oli 26.5 vuotta. Osanottajat valittiin yhdestä vankilasta seuraavin perustein: he 1. olivat tulleet vankilaan vapaudesta, 2. olivat olleet enintään neljä viikkoa vangittuina (vrt. Zamble ym., 1988), 3. olivat vapaaehtoisia osallistumaan tutkimukseen ja 4. eivät olleet käynyt muusta syystä tutkimusta tekevän psykologin vastaanotolla. Tämän tutkimuksen tekijä oli kyseisen vankilan psykologi. Kaksi mukaan pyydettyä kieltäytyi. Ennen tutkimustilannetta tutkittaviksi pyydetuille selvitettiin suullisesti tutkimuksen aihealue, menetelmien luonne ja luottamuksellisuuteen liittyvät seikat ja pyydettiin suostumus osallistua tutkimukseen.

Osanottajista yhdeksän ei aikaisemmin ollut ollut vankilassa, muut olivat olleet vankilassa 2-21 kertaa; keskiarvo oli 4.6 kertaa ja hajonta 4.9. Sakon muuntorangaistusta oli suorittamassa neljä osanottajaa, vankeusrangaistusta seitsemän ja 19 oli vangittu epäiltynä rikoksesta, jonka käsittely oli ali- tai hovioikeudessa kesken. Vangitsemiseen johtanut päärikos tai pääsyyte oli kymmenellä omaisuusrikos, kahdeksalla väkivaltarikos,

seitsemällä ryöstö, kolmella huumausainerikos ja kahdella rattijuopumus. Osanottajat olivat suorittamassa vähintään kuukauden ja enintään viiden vuoden 10 kuukauden pituista tuomiota; osanottajat, joiden syytettä ei oltu vielä käsitelty alioikeudessa, esittivät arvion tulevasta tuomiosta. Keskimääräinen tuomion pituus oli 23 kuukautta, hajonta 19.4.

Menetelmät ja muuttujat

Esikokeen perusteella valittiin menetelmiksi henkilökohtainen, standardoitu haastattelu, CAST-testi, SAQ-lomake ja päämääriä koskeva kyselylomake, jotka esitettiin tutkittavalle mainitussa järjestyksessä. Tämän jälkeen järjestettiin tutkimukseen osallistuneelle mahdollisuus keskustella omista vastauksista tutkijan kanssa. Tässä yhteydessä oli mm. tilaisuus tarkistaa, että lomakkeiden kysymykset oli tulkittu oikein ja kaikkiin kysymyksiin oli vastattu. Menetelmiä kuvataan tarkemmin seuraavassa.

A. Henkilökohtainen standardoitu **haastattelu** (liite), joka nauhoitettiin. Haastattelussa keskityttiin selviytymisresursseihin ja sen aihealueet olivat koulutus, työkokemus, harrastukset ja ajankäyttö siviilissä, ihmissuhteet, asuminen, terveys ja suhde päihteisiin. Lisäksi kysyttiin viimeaikaisista elämäntapahtumista sekä subjektiivista arviota elämänhallinnasta. Lomakkeen muodostamisessa käytettiin apuna Zamblen ym. (1988) tutkimuslomaketta.

Haastattelulomakkeen perusteella muodostettiin seuraavat muuttujat. Koettu hallinnan tunne perustui kysymykseen ”Onko sinulla tunne, että hallitset omaa elämäsi?”. Vastaaja arvioi tätä viisiportaisella asteikolla (5=”on, lähes aina”, 1=”ei koskaan”). Ajankäytöstä muodostettiin kolme muuttujaa, tuttavien kanssa vietetyn ajan määrä, lukeminen ja liikunta, viimeisten kahden kuukauden aikana ennen vankeutta toimintaan käytetyn keskimääräisen viikkotuntimäärän perusteella. Taloudellista tilannetta kuvaavan summan Cronbachin alfa jäi niin alhaiseksi, että sitä ei voitu käyttää, mutta sensijaan tulolähteestä muodostettiin asteikko (3=palkkatulo, 2=sosiaalivakuutuksesta saatu tulo, kuten työttömyyspäiväraha, eläke tms. ja 1=toimeentulotuki). Terveysmuuttuja perustui osanottajien omaan arvioon, kuten Aromaa, Klaukka ja Nyman (1986) suosittelevat (5=”erittäin hyvä”, 1=”erittäin huono”). Työhistoriasta hankittujen tietojen perusteella muodostettiin työuramuuttuja Sinisalon (1986) uralinjatypologian mukaisesti (4=vakaa työura, 3=epävakaa ura, 2=pysähtynyt työura ja 1=koulutusura). Lisäksi haastattelun osioista laskettiin seuraavat summat, joiden Cronbachin alfat on esitetty suluissa. Alkoholin käyttöä arvioitiin Nyströmin (1993) kuvaamalla CAGE- ja MmMAST-testin yhdistelmällä, jossa on 11 kysymystä (.81) ja jossa saman lähteen mukaan alkoholin ongelmakäyttö ilmenee vähintään kolmesta kyllä-vastauksesta. Testeihin kuuluvat

kysymykset sijoitettiin haastattelun yhteyteen ja niitä täydennettiin muita päihteitä kuin alkoholia koskevilla ja päihteiden käytön tiheyttä koskevilla lisäkysymyksillä. Niistä (onko käyttänyt muita päihteitä kuin alkoholia, kuinka monta erilaista huumausainetta on käyttänyt, kuinka usein on käyttänyt päihteitä viimeisen kahden kuukauden aikana ennen vankilaan joutumista ja kuinka monta kertaa oli päihtyneenä vastaavana aikana) laskettiin tutkittavan suhtautumista päihteisiin kuvaava summa (.81). Asumisen vakiintuneisuutta kuvattiin summalla, joka muodostui vastauksista kysymyksiin onko asuntoa, asunnon omistussuhde, asunnossa asuvien henkilöiden lukumäärä, mahdollisuus palata asuntoon vankeuden jälkeen ja niiden asuntojen lukumäärä, joissa on asunut seitsemän vuoden aikana (.79). Koulutusta käsittelevistä kysymyksistä, perus- ja ammattikoulutuksen taso, armeijan käyminen ja viimeisen koulutusvaiheen todistuksen keskiarvo, laskettiin koulutusuraa kuvaava summa (.79). Parisuhteesta kysyttiin, millainen on parisuhteen luonne, onko asunut kumppanin kanssa, kauanko ollut yhdessä kumppanin kanssa ja arvioiko suhteen olevan voimassa vankeuden jälkeen ja näihin saaduista vastauksista laskettiin parisuhteen vakiintuneisuutta kuvaava summa (.92). Suhdetta jälkeläisiin (lasten lukumäärä ja asuiko lastensa kanssa samassa taloudessa) kuvattiin summalla (.82).

B. Strategia-attribuutio -kysely (SAQ), (Nurmi ym. 1992, 1995). Tässä tutkimuksessa käytetyssä versiossa oli 77 väittämää, joiden sopivuutta itseensä vastaaja arvioi neliportaisella asteikolla (4 = "täysin samaa mieltä", 1 = "täysin eri mieltä"). Reliabiliteettianalyysin jälkeen poistettiin kolme osiota. Osioista laskettiin summat Nurmen menetelmää noudattaen. Suoriutumistilanteiden toimintatapoja koskevat summat, joiden reliabiliteetit (Cronbachin alfa) on esitetty suluissa, olivat: 1. onnistumisen ennakointi (.51), esim. "Yleensä aloitan jonkin tehtävän toiveikkaana onnistumisestani", 2. tehtävän kannalta irrelevantti toiminta (.65), esim. "On tullut joskus lähdettyä kaljalle, vaikka seuraavana päivänä olisi ollut tärkeää tehtävää", 3. sosiaalinen tuki (.73), esim. "Tunnen ihmisiä, joilta voin pyytää tukea", 4. reflektiivinen ajattelu (.57) esim. "Ryhtyessäni johonkin tehtävään käytän paljon aikaani sen suunnitteluun", 5. opittu avuttomuus (.58), esim. "Se, miten menestyn eri tilanteissa, on kiinni sattumasta" ja 6. defensiivinen pessimismi (.66), esim. "Ajattelen usein, miltähän minusta tuntuisi, jos pärjäisin oikein huonosti jossakin tehtävässä". Osioista laskettiin myös sosiaalisia toimintatapoja koskevat summat, jotka ovat 1. sosiaalinen vetäytyminen (.78), esim. "Suurehkossa joukossa tunnen oloni usein epämiellyttäväksi", 2. defensiivinen pessimismi (.82), esim. "Pohdin usein etukäteen, kuinkahan oikein pärjään muiden ihmisten kanssa", 3. sosiaalinen hallinta (.69), esim. "Ihmisten tunteminen ja ymmärtäminen vaatii usein aikaa ja kärsivällisyyttä" ja 4. tehtävän kannalta irrelevantti toiminta (.70), esim. "Olen jättänyt joskus menemättä tapaamiseen tuttujen kanssa ja keksinyt myöhemmin hyvän syyn."

C. Sarjakuvamuotoinen attribuutio- ja strategiatesti (Cartoon-Attribution-Strategy-Test; CAST) (Nurmi, 1996; Nurmi ym., 1994), josta käytettiin tutkimustarkoitukseen tehtyä versiota. Tässä projektiivisessä testissä on neljä kuvasarjaa, joista kaksi kuvaa suoriutumistilannetta ja kaksi sosiaalista tilannetta. Instruktiossa tutkittavaa pyydetään kertomaan, mitä kuvien henkilöt tekevät ja ajattelevat. Kukin tilanne selostetaan tutkittavalle ennen kuin kuvasarja näytetään, esim. "Henkilö A saa puhelun. Häntä pyydetään työpaikkahaastatteluun heti samana päivänä." Henkilö A muistuttaa instruktioon mukaan tutkittavaa itseään. Tutkittavalta kysytään, mitä A ajattelee ja tekee tilanteen alkaessa. Toisessa kuvassa A kertoo tilanteesta henkilölle B; tutkittavalta kysytään, mitä B ajattelee. Kuvasarjat päättyvät joka toisella kerralla onnistumiseen ja joka toisella kerralla epäonnistumiseen. Tutkittavalta kysytään syytä lopputulokseen eli kausaaliattribuutiota.

Tutkittavien vastaukset, jotka kuvasivat henkilön A ajatuksia ja toimintaa, luokiteltiin 12 sisältöluokkaan erikseen suoriutumistilanteita ja sosiaalisia tilanteita osalta. Luokat olivat monimutkainen suunnittelu, yksinkertainen suunnittelu, tehtävään liittymätön toiminta, oman kiinnostuksen arviointi suhteessa tehtävään, positiiviset tunteet, negatiiviset tunteet, tilanteesta poispääsy, sosiaalisen tuen etsiminen, pakko, välineellinen hyöty, pelkkä aloittamisen maininta ja muut. Tutkittavien vastaukset henkilön B ajatuksista luokiteltiin yhdeksään sisältöluokkaan erikseen suoriutumis- ja sosiaalisten tilanteiden osalta. Luokat olivat epäonnistumisepäily, rohkaisu, auttamistarjous, kateus, näkökulman vaihto, tehtävän arvostelu, kantaaottamaton toteamus, ei osaa sanoa ja muut.

Tutkittavien vastaukset lopputulosta koskevaan kausaaliattribuutiokysymykseen luokiteltiin erikseen suoriutumis- ja sosiaalisten tilanteiden osalta sekä erikseen onnistumis- ja epäonnistumistilanteiden osalta. Sisältöluokkia oli 10 ja ne olivat muihin ihmisiin liittyvät syyt, asiaan liittyvät syyt, yritys ja valmistautuminen, henkilön pätevyyteen liittyvät syyt, sairaus, henkilön persoonallisuuteen liittyvät syyt, asennoituminen, kiinnostus, sattuma ja tilanteen ulkopuolella olevat syyt.

Sisällöllisen tarkastelun lisäksi CAST-muuttujista muodostettiin kaksi summamuuttujaa (Nurmi, suullinen tiedonanto, 1996). Monimutkainen ja yksinkertainen suunnittelu eri kuvasarjoissa ja positiiviset tunneilmaukset yhdistettiin kuvaamaan positiivista strategiaa. Samalla tavalla tehtävään liittymätön toiminta, tilanteesta poispääsy ja negatiiviset tunneilmaukset yhdistettiin kuvaamaan negatiivista strategiaa. Mainittakoon lisäksi, että CAST-testin validiteettia voidaan Nurmen ym. (1994) mukaan kuvata sen korrelaatioilla SAQ-lomakkeen sisällöltään vastaaviin muuttujiin. Myös tässä tutkimuksessa ilmeni johdonmukaisia korrelaatioita.

D. Päämäärä-lomake, henkilökohtaisia päämääriä koskeva kyselylomake, jonka ovat kehittäneet Brandtstädter ja Balthes-Götz (1990). Tässä tutkimuksessa käytettiin virallisen kielenkääntäjän tarkastamaa käännöstä. Lomakkeessa oli kolme osaa, joista ensimmäisessä oli henkilökohtaisia päämääriä ja arvosuuntautumisia koskevia kysymyksiä, toisessa kysymyksiä, jotka koskivat menneeseen ja tulevaan elämään liittyviä tunteita ja kolmannessa toimintasuuntautumisia koskevia kysymyksiä.

Ensimmäisessä osassa, joka koski oman kehityksen kognitiivista arviointia, kysymykset esitettiin 17 päämäärästä. Ne olivat terveys, tunne-elämän tasaisuus, elämänviisaus, itsekunnioitus, sosiaalinen arvonnanto, ammatillinen menestys, vakuuttavuus, tasapainoinen kumppanuus, empatia, riippumattomuus, perheen turvallisuus, elintaso, älyllinen kyvykkyys, itsensä kehittäminen, fyysinen kunto, tyydyttävät ystävyysuhteet ja ihanteisiin sitoutuminen. Näistä päämääristä kysyttiin seuraavia asioita: päämäärän henkilökohtainen merkitys, havaittu etäisyys päämäärästä, missä määrin kehityksen edistyminen kunkin päämäärän suhteen riippuu omasta yrittämisestä, missä määrin kehittyminen kunkin päämäärän suhteen riippuu kontrollin ulkopuolella olevista tekijöistä, subjektiivinen varapotentiaali päämäärän saavuttamiseen, odotettu muutos päämäärää kohti tai siitä pois ja missä määrin päämäärän saavuttaminen nähdään puolison tukemaksi. Asteikot olivat yksi- ja kaksisuuntaisia Likert-tyyppisiä asteikkoja (0-8, esim. 0 = ei tärkeä, 8 = äärimmäisen tärkeä, -8-+8, esim. -8 = hyvin tyytymätön, +8 = hyvin tyytyväinen, 0 = ei kumpaakaan).

Lomakkeen toinen osa liittyi oman kehityksen emotionaaliseen arviointiin. Tässä osassa pyydettiin vastaajaa kuvaamaan, millaisia tunteita hänellä on, kun hän ajattelee viimeksi kulunutta kolmea vuotta ja kun hän ajattelee tulevia kolmea vuotta. Menneisyyttä kuvattiin seuraavien 13 adjektiivin avulla: ahdistunut, ylpeä, onnellinen, uupunut, masentunut, iloinen, alistunut, välinpitämätön, tyytyväinen, voimaton, harmistunut, kiitollinen ja surullinen. Tulevaisuutta kuvattiin seuraavien 13 adjektiivin avulla: toiveikas, tyyni, ahdistunut, välinpitämätön, alamaissa, huoleton, arka, neuvoton, pelokas, luottavainen, levoton, yritteliäs ja masentunut. Vastaaja esitti arvionsa kustakin adjektiivista asteikolla 0-10 (0 = ei vähääkään, 10 = mitä suurimmassa määrin).

Kolmannen osan kysymykset koskivat päivittäistä toimintaa ja sen muutoksia. Lomakkeessa oli 16 erilaista toimintaa ja orientaatiota (fyysinen aktiviteetti, liikunta; jatkokoulutus, itsensä kehittäminen; ravinto, painontarkkailu; ulkonäkö; vapaa-ajan käyttö; levollisuus, itsehillintä; avoimuus, valmius sovitteluratkaisuihin; merkityksen löytäminen, elämän suunnittelu; itsevarmuus, itseluottamus; sosiaalinen taitavuus, harkitsevuus; epäitsekkyys, uhrautuvaisuus; luottamus, suvaitsevaisuus; suuntautuminen nykyhetkeen; itsekritiikki; velvollisuudentunto; välittömyys, avoimuus). Kustakin toiminnasta ja

orientaatiosta esitettiin kolme erilaista konkreettista kuvausta, ja näistä pyydettiin kaksi arviota: kuinka paljon vastaajalla itsellään on tätä toimintaa tai orientaatiota ja miten paljon hän aikoo tulevaisuudessa lisätä sitä.

Päämääriä koskevan lomakkeen eri osien vastauksista muodostettiin 10 summamuuttujaa. Lomakkeen ensimmäisen osan vastauksista muodostettiin seuraavat summat. 1. Oman kehityksen autonominen säätely sisälsi kunkin päämäärän (1-17) henkilökohtaista merkitystä koskevat vastaukset ja vastaukset kysymykseen, missä määrin kehityksen edistyminen kunkin päämäärän suhteen riippuu omasta yrittämisestä (Cronbachin alfa oli .92). 2. Oman kehityksen itsestä riippumaton, heteronominen säätely sisälsi kunkin päämäärän henkilökohtaisen merkityksen ja missä määrin kehittyminen kunkin päämäärän suhteen riippuu kontrollin ulkopuolella olevista tekijöistä (.94). 3. Oman kehityksen henkilökohtainen säätely sisälsi kunkin päämäärän henkilökohtaisen merkityksen, missä määrin kehityksen edistyminen kunkin päämäärän suhteen riippuu omasta yrittämisestä ja missä määrin kehittyminen kunkin päämäärän suhteen riippuu kontrollin ulkopuolella olevista tekijöistä (= muuttuja 1 miinus muuttuja 2) (.80). 4. Koettu etäisyys toivotusta kehityksestä sisälsi päämäärän henkilökohtaisen merkityksen ja havaitun etäisyyden päämäärästä (.90). 5. Odotettu kehityksen muutos sisälsi päämäärän henkilökohtaisen merkityksen ja odotetun muutoksen päämäärää kohti tai siitä pois (.92). 6. Koettu puolison tuki sisälsi päämäärän henkilökohtaisen merkityksen ja missä määrin päämäärän saavuttaminen nähdään puolison tukemaksi (.95). 7. Koettu mahdollisuus kehittyä sisälsi päämäärän henkilökohtaisen merkityksen ja subjektiivisen varapotentiaalin päämäärän saavuttamiseen (.90). Lomakkeen toisen osan vastauksista muodostettiin kehityksen säätelyn herättämiä tunteita kuvaavat summat. 8. Kehityksen säätelyn herättämät masentuneet tunteet sisälsi menneisyyden osalta seuraavia tunteita koskevat arviot: masentunut, alistunut, voimaton ja tulevaisuuden osalta seuraavia tunteita koskevat arviot: alamaissa, neuvoton, masentunut (.87). 9. Kehityksen säätelyn herättämät optimistiset tunteet sisälsi menneisyyden osalta seuraavia tunteita koskevat arviot: onnellinen, iloinen, tyytyväinen, ja tulevaisuuden osalta seuraavia tunteita koskevat arviot: toiveikas, luottavainen, yritteliäs (.79). Lomakkeen kolmannen osan vastauksista muodostettiin 10. oman toiminnan oikaisemista kuvaava summa, jossa oli aiottu käyttäytymisen muutos kaikkien toimintaa ja orientaatiota koskevien kuvausten osalta (.98).

E. Sosiaalisia taitoja koskeva lomake ja asiointitaitoja koskeva lomake (Ojanen, Anttinen, Jokinen, Kulju, Leppänen, Salmijärvi ja Valmari, 1995). Lomakkeen asteikko on 11-portainen täysin kymmenin (0-100). Se kuvaa arvioitavaa ominaisuutta prosenttiasteikon tapaan; arvo 100 merkitsee kuvatun ominaisuuden täydellisyyttä ja 0 sen

puuttumista. Keskiarvo 50 merkitsee keskimääräistä tai kohtalaista. Lomakkeessa on myös sanallinen asteikko (esim. sosiaalisissa taitoja koskevassa lomakkeessa "hyvin heikot sosiaaliset taidot" - "sosiaalisesti hyvin taitava") ja esimerkkikuvaus. Esim. sosiaalisissa taidoissa arvo 100 (sosiaalisesti hyvin taitava) on kuvattu seuraavasti: "Hyvä sosiaalisen vuorovaikutuksen hallinta. Käyttäytyminen on luontevaa ja asiallista. Sosiaalisen vuorovaikutuksen keskeiset normit ja käyttäytymissäännöt hallitaan. A (= arvioitava henkilö) erottuu edukseen missä tahansa joukossa." Vankilan henkilökunnasta valitut avainhenkilöt arvioivat lomakkeiden avulla kutakin tutkittavaa. Sosiaalisia taitoja arvioi asunto-osaston ylivartija ja asiointitaitoja talousmestari, joka tapaa vangit vankilan kanttiinissa näiden asioidessa siellä.

Aineiston analyysi

Kutakin elämänhallinnan komponenttia kuvattiin jakautumatietojen avulla. Komponenttien sisäistä rakennetta tutkittiin kullekin komponentille tehdyllä faktorianalyysillä, jossa käytettiin pääakselimenetelmää ja oblimin-rotatiota (Leskinen, 1987). Faktoreita käytettiin jatkoanalyysissä. Aluksi komponenttien keskinäisiä yhteyksiä tutkittiin faktoreiden keskinäisten korrelaatioiden avulla sekä yksittäisten muuttujien keskinäisillä korrelaatioilla. Sitten faktoreita käytettiin Ward-ryhmittelyanalyysissä, jonka tarkoituksena oli selvittää, muodostuuko kolmen komponentin perusteella erilaisia elämänhallinnan tyyppisiä. Ryhmittelyanalyysissä muodostuneita ryhmiä tarkasteltiin faktoreiden ja yksittäisten muuttujien keskinäisillä eroilla, joiden merkitsevyys testattiin t-testein.

TULOKSET

1. Tutkimuksen osanottajia kuvailevaa tietoa

Taulukossa 1 on esitetty tutkimuksen osanottajia kuvaavien ns. resurssimuuttujien jakautumat. Tutkittavien kouluttautumisessa ja työhön kiinnittymisessä oli ilmeisiä vaikeuksia. Koulutusta heillä oli enintään perustason ammatillinen koulutus. Suurin osa oli vangitsemishetkellä työttöminä ja melkein puolella oli Sinisalonen (1986) työuraluokituksen mukaan pysähtynyt työura. Todettakoon myös, että varusmiespalveluksen oli keskeyttänyt neljä ja yhdeksän oli saanut vapautuksen. Toimeentulo oli useimmilla perussosiaaliturvasta riippuvainen. Tutkittavat olivat myös varattomia ja velkaantuneita.

Taulukko 1. Tutkimuksen osanottajia kuvaavia tietoja.

Muuttuja	fr	%	Muuttuja	fr	%
<u>Koulutus</u>			<u>Pääasiallinen tulolähde</u>		
Enintään perus/kansakoulu	7	23.3	- työttömyyspäiväraha	22	73.3
Ammatillinen koulutaso			- toimeentulotuki	2	6.7
- keskeytetty	10	33.3	- eläke	2	6.7
- loppuun suoritettu	13	43.3	- palkkatulo tai vastaava	3	10.0
			- opintotuki	1	3.3
<u>Työtilanne</u>			<u>Asuminen</u>		
<u>vangitsemisajankohtana</u>					
- työttömänä	24	80.0	- vailla asuntoa	9	30.0
- toisen palveluksessa	1	3.3	- omaisen omistama asunto	4	13.3
- omassa työssä	2	6.7	- vuokra-asunto	17	56.7
- opiskelemassa	1	3.3			
- eläkkeellä	2	6.7	<u>Parisuhde</u>		
			- ei parisuhdetta	16	53.3
<u>Työura</u>			- avio/avoliitto	6	20.0
- pysähtynyt työura	14	46.7	- muu parisuhde	8	26.7
- epävakaata työura	5	16.7			
- vakaa työura	5	16.7	<u>Lapset</u>		
- koulutusura	3	10.0	- ei yhtään	18	60.0
- eläkkeellä, laitoksessa	3	10.0	- yksi lapsi	7	23.3
			- vähintään kaksi lasta	5	16.7

Huomattavan monen asuminen ja läheiset ihmissuhteet vaikuttivat irrallisilta. Osa oli ilman vakinaista asuntoa ja vankeuden jälkeen entiseen asuntoonsa katsoi mahdolliseksi palata 13 vastaajaa. Parisuhteessa oli melkein puolet, mutta parisuhteensa pysyväksi arvioi 11. Suurin osa oli lapsettomia. Lastensa kanssa samassa taloudessa oli asunut tutkittavista kolme. Neljä tutkittavaa arvioi, ettei heillä ollut yhtään ystävää; muiden ystävien määrä vaihteli yhdestä sataan. Vihamiehiä arvioi itsellään olevan 13 vastaajaa. Vankeusaikana aiottiin pitää yhteyttä pääasiassa ydinperheen jäseniin. Tutkittavien joukossa ei kuitenkaan ollut ketään sellaista, jolla ei ollut mitään kontakteja.

Edellä kuvattua vahvistavat tutkittavien ajankäyttöä ja päihneiden käyttöä kuvaavat tiedot. Ajankäytölle tyypillinen piirre olivat passiiviset harrastukset ja runsas oleskelu tuttavien kanssa. Monilla oli runsasta päihneiden käyttöä ja vaikeita päihdeongelmia. Vähintään kolme kyllä-vastausta CAGE- ja MmMAST -kyselyssä (ks. sivu 8) oli 23

tutkittavalla. Muita päihteitä kuin alkoholia ilmoitti käyttäneensä 21 vastaajaa. Tutkittavat kertoivat käyttäneensä alkoholia ja muita päihteitä keskimäärin hieman useammin kuin joka toinen päivä ja olleensa päihtyneinä keskimäärin joka toinen päivä. Yksi henkilö ei käyttänyt ollenkaan päihteitä ja kaksi henkilöä ei ollut kahden kuukauden aikana ollut kertaakaan päihtyneenä.

2. Elämänhallinnan komponenttien rakenne

Resurssikomponenttia koskevaan faktorianalyyysiin valittiin edellä kuvattujen, haastatteluaineistoon perustuvien muuttujien lisäksi asiointitaidot ja sosiaaliset taidot. Resurssikomponentissa kolmen faktorin ratkaisu osoittautui selkeimmäksi (taulukko 2). Faktorit ilmensivät kolmea elämän voimavaraa: koti, työ ja terveys. Ensimmäiselle

Taulukko 2. Resurssikomponentin faktorirakenne.

Muuttujat	Faktori 1 Koti	Faktori 2 Elämäntapa	Faktori 3 Hyvinvointi
Asumisen vakiintuneisuus	.71	.13	.08
Parisuhteen vakiintuneisuus	.54	-.15	-.31
Suhde päihteisiin	-.52	-.50	-.03
Lapset ja näiden kanssa asuminen	.47	.13	-.30
Alkoholimitestin pistemäärä	-.45	-.05	.12
Tuttavien kanssa vietetyn ajan määrä	-.30	-.16	-.23
Viimeisen siviilijakson pituus	-.15	.85	.27
Työuran vakiintuneisuus	.13	.63	-.21
Liikunnan harrastus	.20	.52	.38
Asiointitaidot	.42	-.48	.05
Tulolähde	.03	.32	-.12
Koettu hallinnan tunne	.26	.30	-.24
Sosiaaliset taidot	.21	-.26	.10
Hyväksi koettu terveydentila	.10	-.17	.77
Koulutus	-.17	.01	.63
Lukeminen	-.01	-.00	.10
Ominaisarvo	2.57	2.00	1.33
Selitysosuus %	16.0	12.5	8.3

faktorille, joka kuvasi kotikeskeistä suuntautumista, latautuivat asumiseen ja läheisiin ihmissuhteisiin liittyvät seikat sekä vähäinen päihteiden käyttö ja vähäinen tuttavien kanssa vietetyn ajan määrä. Ensimmäinen faktori nimettiin kotiresurssiksi. Toinen faktori kuvasipitkää siviilijaksoa ennen vankeutta, vakiintunutta työuraa, liikunnan harrastusta, vakiintunutta toimeentuloa ja koettua hallinnan tunnetta. Sosiaaliset ja asiointitaidot olivat niihin negatiivisessa yhteydessä, mikä tuntuu ristiriitaiselta faktorille latautuneiden muiden muuttujien sisällön kanssa. Toinen faktori nimettiin elämäntaparesurssiksi. Kolmannelle faktorille latautuivat hyväksi koettu terveydentila, koulutus ja lukemisen harrastus. Faktori nimettiin hyvinvointiresurssiksi.

Taulukko 3 . Strategiakomponentin faktorirakenne; strategia-attribuutiokysely ja CAST-testi.

Muuttujat	Faktori 1 Haitallinen strategia	Faktori 2 Myönteinen strategia	Faktori 3 Defen- siivinen strategia
Irrelevantti toiminta suoriutumistilanteessa	.71	.21	.21
Reflektiivinen ajattelu	-.64	-.03	.18
Positiivinen strategia (CAST)	-.63	.10	.24
Sosiaalinen hallinta	.61	.05	.10
Irrelevantti toiminta sosiaalisessa tilanteessa	.45	-.02	.32
Sosiaalinen vetäytyminen	.14	-.80	.07
Onnistumisen ennakointi	.08	.70	.01
Negatiivinen strategia (CAST)	-.05	-.49	-.20
Defensiivinen pessimismi suoriutumistilanteessa	-.15	.04	.81
Defensiivinen pessimismi sosiaalisessa tilanteessa	.31	-.50	.61
Sosiaalisen tuen etsiminen	-.07	.15	.53
Opittu avuttomuus	.39	.23	.53
Ominaisarvo	3.00	2.12	.90
Selitysosuus %	25.0	17.6	7.5

Strategiakomponentin kolmen faktorin ratkaisussa (taulukko 3) ensimmäinen faktori kuvaa epätarkoituksenmukaista toimintaa ja suunnittelun puuttumista. Sille latautuivat toisaalta tehtävän kannalta irrelevanttia toimintaa kuvaavat muuttujat, toisaalta reflektiivisen ajattelun ja positiivisen strategian puuttuminen. Sosiaalinen hallinta latautuimyös tälle faktorille, mikä ei ole sopusoinnussa muiden faktorille latautuneiden muuttujien kanssa. Faktorille annettiin nimeksi haitallinen strategia. Toiselle faktorille latautuivat sosiaalisen vetäytymisen puuttuminen, onnistumisen ennakointi ja negatiivisen strategian puuttuminen. Faktorille annettiin nimi myönteinen strategia. Kolmannelle faktorille latautuivat defensiivinen pessimismi sekä suoriutumis- että sosiaalisessa tilanteessa, sosiaalisen tuen etsiminen ja opittu avuttomuus. Viimeksi mainitun kuuluminen tälle faktorille on vaikea tulkita, koska defensiiviseen pessimismiin sisältyy aktiivinen toiminta. Opittu avuttomuus sai suhteellisen korkean latauksen myös ensimmäisellä faktorilla. Defensiivinen pessimismi sosiaalisessa tilanteessa latautui muilla faktoreilla osittain vaikeasti tulkittavalla tavalla ja toisin kuin defensiivinen pessimismi suoriutumistilanteessa. Faktorin nimeksi annettiin defensiivinen strategia.

Taulukko 4. Kehityksen säätely -komponentin faktorirakenne; Brandtstädterin päämäärälomake.

Muuttuja	Faktori 1 Säätelyn voimakkuus	Faktori 2 Masentuneisuus
Autonominen säätely	.91	.12
Heteronominen säätely	.80	.30
Koettu etäisyys päämäärästä	.78	-.15
Subjektiivinen varapotentiaali	.69	-.22
Koettu puolison tuki	.63	.15
Odotettu kehityksen muutos	.46	-.15
Optimistiset tunteet	.44	-.37
Masentuneet tunteet	.17	.80
Aiottu käyttäytymisen muutos	.19	-.26
Ominaisarvo	3.47	1.04
Selitysosuus %	38.5	11.5

Kehityksen säätelyä kuvaavat muuttujat jakautuivat kahdelle faktorille (taulukko 4). Ensimmäiselle faktorille latautuivat autonominen säätely, heteronominen säätely, koettu etäisyys päämääristä, subjektiivinen varapotentiaali, koettu puolison tuki, odotettu kehityksen muutos ja optimistiset tunteet. Muuttujat kuvaavat vahvaa otetta oman kehityksen säätelyyn, mutta heteronomisen säätelyn voimakas lataus ei ole johdonmukainen tämän tulkinnan kanssa. Faktorin nimeksi annettiin kehityksen säätelyn voimakkuus. Toisella faktorilla sai voimakkaan latauksen itse asiassa vain yksi muuttuja, masentuneet tunteet. Tämän lisäksi voimakkaammin kuin ensimmäiselle faktorille latautui toiselle faktorille yksi muuttuja, aiottu käyttäytymisen muutos; tämä oli negatiivisessa yhteydessä faktoriin. Optimistiset tunteet latautui tälle faktorille lähes yhtä voimakkaasti kuin ensimmäiselle, mutta käänteisesti. Tämä viittaisi siihen, että toinen faktori on sisällöltään emotionaalinen. Sen nimeksi annettiin masentuneisuus.

Kehityksen säätelyä koskevassa faktorianalyyssissä ei henkilökohtainen säätely ollut mukana, koska se ei kahden muun muuttujan - autonomisen säätelyn ja heteronomisen säätelyn - erotuksena toimi analyyssissä. Tämän takia sen merkitseviä korrelaatioita muihin kehityksen säätelyä kuvaaviin muuttujiin tarkasteltiin erikseen. Henkilökohtaisella säätelyllä oli vain yksi merkitsevä korrelaatio, heteronomiseen säätelyyn (-.59**).

3. Elämänhallinnan komponenttien keskinäiset yhteydet

Komponenttien keskinäisiä yhteyksiä tutkittiin eri komponentteja kuvaavien edellä kuvattujen faktorien keskinäisillä korrelaatioilla (taulukko 5). Merkitseviä yhteyksiä oli niukasti: kotiresurssi korreloi myönteisen strategian ja kehityksen säätelyn voimakkuuden kanssa ja haitallinen strategia kehityksen säätelyn voimakkuuden kanssa. Näihin faktoreihin sisältyvillä muuttujilla oli joitakin merkitseviä korrelaatioita. Kehityksen säätelyn voimakkuutta kuvaavaan faktoriin sisältyvä optimistiset tunteet korreloi kahden kotiresurssi-faktoriin sisältyvän muuttujan kanssa: suhde pähteisiin (-.52**) ja tuttavien kanssa vietetyn ajan määrä (-.47**). Samoin kehityksen säätelyä voimakkuutta kuvaavaan faktoriin sisältyvä muuttuja, koettu mahdollisuus kehittyä, korreloi yhden haitallinen strategia -faktoriin sisältyvän muuttujan kanssa, nimittäin irrelevantti toiminta suoriutumistilanteissa (-.46**).

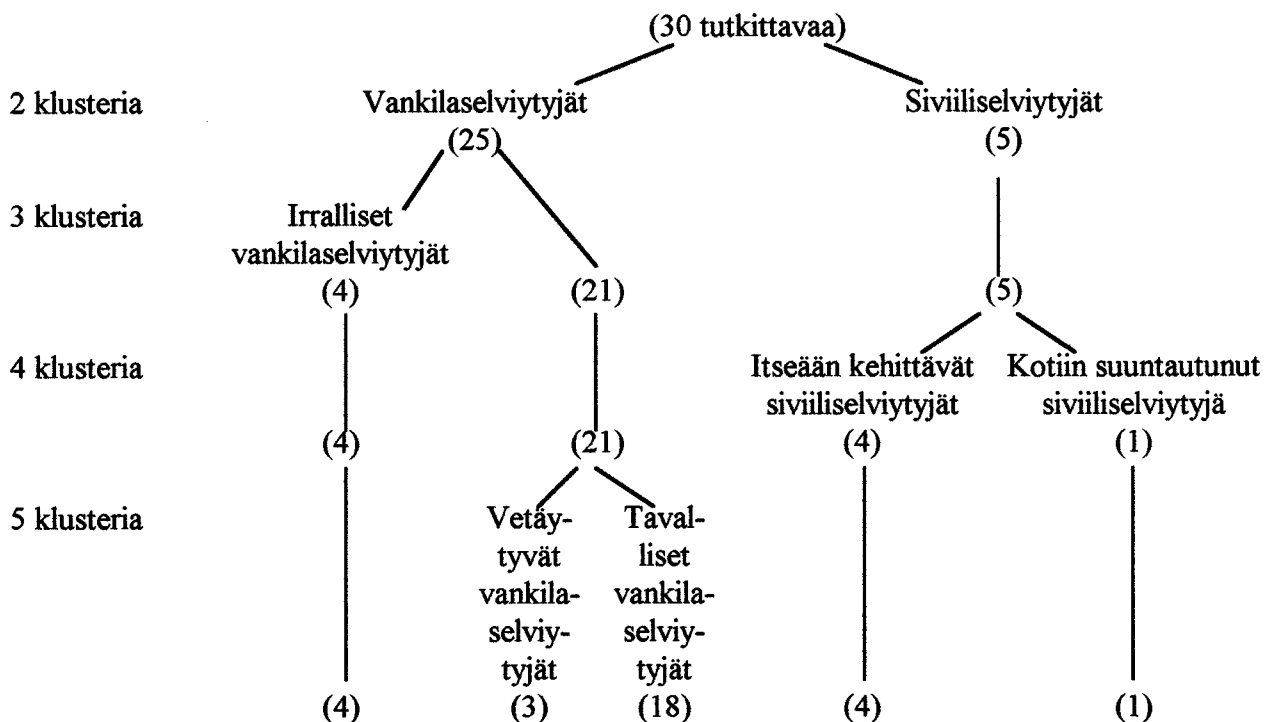
Taulukko 5. Komponenttien keskinäiset yhteydet: faktoripistemäärien väliset interkorrelaatiokertoimet.

Muuttujat	1	2	3	4	5	6	7	8
<u>Resurssit</u>								
1. Koti	-							
2. Elämäntapa	.08	-						
3. Hyvinvointi	-.15	-.08	-					
<u>Kehityksen säätely</u>								
4. Säätelyn voimakkuus	.36*	.23	.04	-				
5. Masentuneisuus	-.28	-.16	-.35	-.18	-			
<u>Strategiat</u>								
6. Haitallinen	-.24	.02	.02	-.39*	.04	-		
7. Myönteinen	.49**	.27	.16	.31	-.10	-.29	-	
8. Defensiivinen	.07	.32	.11	.28	.20	.29	.20	-

*p < .05, **p < .01

4. Elämänhallinnan tyypit

Elämänhallinnan tyyppien tarkastelemista varten tehtiin Ward-klusterianalyysi, jossa klusterointimuuttujina käytettiin edellä kuvattuja kahdeksaa faktoria. Tavoitteena oli löytää samankaltaisten vankien ryhmiä. Tyypittely on esitetty kuviossa 2. Lopulliset viisi klusteria on tulkittu niiden klusterointimuuttujien ja faktoreihin sisältyvien muuttujien perusteella, jotka erottivat ne merkitsevästi kaikista muista tutkittavista. Aluksi analyysissä erottui kaksi klusteria, joista toiselle annettiin nimeksi vankilaselviytyjät ja toiselle, elämänhallinnaltaan vahvemmalle, johon kuului viisi tutkittavaa, siviiliselviytyjät. Vankilaselviytyjiksi nimetty klusteri jakautui klusteroinnin seuraavassa vaiheessa kahteen klusteriin, joista toiselle annettiin nimi irraliset vankilaselviytyjät (ryhmä 1). Irrallisiin vankilaselviytyjiin kuului neljä tutkittavaa ja sen elämänhallinta oli heikompi kuin enemmistöllä. Toisessa klusterissa oli 21 tutkittavaa ja siitä erottui myöhemmin kaksi klusteria. Kun klustereita oli neljä, erottui siviiliselviytyjistä yksi henkilö, kotiin suuntautunut siviiliselviytyjä (ryhmä 3), jolla vahvaan elämänhallintaan liittyi eräitä erityispiirteitä; muut siviiliselviytyjät nimettiin itseään kehittäviksi siviiliselviytyjiksi (ryhmä 2). Kun klusterointia jatkettiin, erottui vankilaselviytyjistä vielä kaksi klusteria ja uudet klusterit nimettiin tavallisiksi vankilaselviytyjiksi (ryhmä 5) ja vetäytyviksi

Kuvio 2. Elämänhallinnan tyypit.

vankilaselviytyjiksi (ryhmä 4). Tavalliset vankilaselviytyjät muistuttivat muita tutkittavia ja vetäytyvien elämänhallinta oli ristiriitaista.

Klustereiden välisiä eroja tutkittiin vertaamalla viittä klusteria kutakin kaikkiin muihin tutkittaviin. Tässä käytettiin t-testejä sekä klusterointimuuttujissa (faktoripistemäärissä; taulukko 6) että faktoreiden sisältämissä yksittäisissä muuttujissa (taulukko 7). Kun yhdessä klusterissa oli vain yksi henkilö, hänen tapaustaan verrattiin muihin tarkastelemalla muuttujien arvoja ja keskiarvoja ilman merkitsevyytestausta.

Itseään kehittävät siviiselviytyjät (ryhmä 2) erosivat kaikista muista tutkittavista klusterointimuuttujissa sikäli, että heillä oli parempi elämäntapa-resurssi kuin muilla ja hieman voimakkaampi kehityksen säätely. He käyttivät vähemmän päihteitä kuin muut tutkittavat; tämä muuttuja sisältyi elämäntapa-faktoriin. He kokivat olevansa kauempana päämäärästään ja odottivat kehittyvänsä kohti päämääriään - nämä muuttujat sisältyivät kehityksen säätelyn voimakkuutta kuvaavaan faktoriin. Masentuneisuus-faktoriin sisältyi muuttuja, jossa myös ilmeni ero muihin tutkittaviin: itseään kehittävät siviiselviytyjät aikoivat muuttaa omaa toimintaansa. Strategioiden suhteen tämä ryhmä ei ollut erilainen kaikkiin muihin verrattuna.

Kotiin suuntautunut siviiliselviytyjä (ryhmä 3) erottui kusterianalyyysissä muista siviiliselviytyjistä erikseen ja hänen kohdallaan ei tietysti voitu tehdä vertailuja muihin t-testien avulla. Faktoripistemääristä on pääteltävissä, että hänellä oli vahva kotiresurssi, heikko hyvinvointi-resurssi, hyvät strategiat ja masentuneisuutena ilmenevä kehityksen säätelyn ongelma.

Irralliset vankilaselviytyjät (ryhmä 1) erosivat muista tutkittavista strategioita kuvaavissa klusterointimuuttujissa siinä, että heillä oli pienempi pistemäärä myönteisen strategian faktorilla. Haitallisen strategian faktorilla heillä oli suhteellisen korkea pistemäärä. Kotiresurssi heillä oli heikohko. Faktoreihin sisältyvissä muuttujissa ilmeni, että heidän asumisensa oli vakiintumatonta ja mikäli heillä oli lapsia, he eivät asuneet yhdessä näiden kanssa (kotiresurssiin sisältyviä muuttujia). Lisäksi ilmeni, että kehityksen säätelyä kuvaaviin faktoreihin sisältyvissä muuttujissa oli joitakin eroja verrattuna muihin tutkittaviin. Irrallisilla vankilaselviytyjillä oli vähän uskoa oman toimintansa merkitykseen kehityksen säätelyssä (kehityksen autonominen säätely), vähän optimistisia tunteita ja

Taulukko 6. Klustereiden väliset merkitsevät erot (t-testi) klusterointimuuttujissa (faktoripistemäärien standardisoidut keskiarvot).

Muuttuja	1 (n=4)	2 (n=4)	3 (n=1)	4 (n=3)	5 (n=18)
<u>Resurssit</u>					
Koti	-0.94*	0.47	2.11	0.10	-0.03
Elämäntapa	-0.19	1.55***	0.93	-0.14	-0.33*
Hyvinvointi	-0.73	0.21	-2.96	0.54	0.19
<u>Strategiat</u>					
Haitallinen	1.01*	-0.35	-1.23	1.63***	-0.35
Myönteinen	-1.09**	0.56	1.74	0.75	-0.10
Defensiivinen	-0.61	0.12	1.09	1.47**	-0.12
<u>Kehityksen säätely</u>					
Säätelyn					
voimakkuus	-1.45	0.99*	0.64	-0.14	0.09
Masentuneisuus	0.39	-1.16	1.99	1.19	0.03

Huom. 1 = irralliset vankilaselviytyjät, 2 = itseään kehittävät siviiliselviytyjät, 3 = kotiin suuntautunut siviiliselviytyjä, 4 = vetäytyvät vankilaselviytyjät, ja 5 = tavalliset vankilaselviytyjät.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Taulukko 7. Klustereiden väliset merkitsevät erot (t-testi) faktoreihin sisältyvissä muuttujissa (standardisoidut keskiarvot) ja syntymävuodessa (keskiarvo).

Muuttuja	1 (n=4)	2 (n=4)	3 (n=1)	4 (n=3)	5 (n=18)
<u>Resurssit</u>					
<u>Kotiresurssi</u>					
Suhde päihteisiin	0.86	-1.40***	-1.49	-0.11	0.22
Jälkeläiset ja näiden kanssa asuminen	-0.37	0.48	3.60	-0.65***	-0.12
Asumisen vakiintuneisuus	-1.19**	0.14	1.33	-0.14	0.18
Tuttavien kanssa vietetyn ajan määrä	1.08	-0.37	-0.87	-0.78***	0.02
<u>Strategiat</u>					
<u>Haitallinen strategia</u>					
Tehtävän kannalta irrelevantti toiminta suoriutumistilanteissa	0.98	-0.83	-0.20	2.01***	-0.36***
Sosiaalinen hallinta	0.66	-0.27	0.19	1.01***	-0.27
<u>Defensiivinen strategia</u>					
Opittu avuttomuus	0.00	0.42	-0.15	1.77***	-0.37
<u>Kehityksen säätely</u>					
<u>Kehityksen säätelyn voimakkuus</u>					
Kehityksen autonominen säätely	-1.46**	0.75	1.43	-0.31	0.13
Optimistiset tunteet	-1.54***	1.14	0.32	-0.12	0.09
Koettu etäisyys päämääristä	-1.16	1.34**	-0.91	-0.01	0.01
Subjektiiivinen varapotentiaali	-1.17**	0.75	-1.74	-0.44	0.26
Odotettu kehityksen muutos	-0.88	0.60**	0.93	0.11	-0.01
<u>Masentuneisuus</u>					
Aiottu käyttäytymisen muutos	-0.24	1.02**	-1.51	0.26	-0.13
<u>Syntymävuosi</u>	1973.50***	1955.75	1946.00	1966.00	1964.67

Huom. 1 = irralliset vankilaselviytyjät, 2 = itseään kehittävät siviiliselviytyjät, 3 = kotiin suuntautunut siviiliselviytyjä, 4 = vetäytyvät vankilaselviytyjät, ja 5 = tavalliset vankilaselviytyjät.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

vähän uskoa omiin kehitysmahdollisuuksiin (subjektiivinen varapotentiaali). Irralliset vankilaselviytyjät olivat muita tutkittavia nuorempia.

Vetäytyvät vankilaselviytyjät (ryhmä 4) saivat korkeamman pistemäärän haitallisen strategian ja defensiivisen strategian faktorilla kuin muut tutkittavat. Faktoreihin sisältyvissä muuttujissa ilmeni, että heillä oli enemmän tehtävän kannalta irrelevanttia toimintaa ja opittua avuttomuutta kuin muilla tutkittavilla. Toisaalta he osoittivat enemmän sosiaalista hallintaa kuin muut tutkittavat. He viettivät vähemmän aikaa tuttaviansa kanssa kuin muut tutkittavat. Muista tutkittavista useammalla oli jälkeläisiä, joiden kanssa asuivat. Kehityksen säätelyssä vetäytyvät vankilaselviytyjät eivät olleet erilaisia kuin muut tutkittavat.

Tavalliset vankilaselviytyjät (ryhmä 5), suurin ryhmä, ei ollut erilainen kuin muut tutkittavat, paitsi että heidän elämäntapansa oli hieman heikompi. Heillä oli tehtävän kannalta irrelevanttia toimintaa suoritutumistilanteissa (haitallisen strategian faktori) enemmän kuin muilla tutkittavilla. Muuten sen tunnusluvut olivat lähellä kaikkien keskiarvoja.

TULOSTEN TARKASTELUA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvailla vankien elämähallintaa kolmen komponentin, ajattelu- ja toimintastrategioiden, kehityksen säätelyn ja resurssien valossa. Tutkittavien taustatiedot kertoivat ongelmista työhön ja perheeseen kiinnittymisessä sekä päihteiden käytössä. Resurssikomponentti jakautui kolmeksi faktoriksi, jotka ilmensivät elämän voimavaroja: koti, työ ja terveys. Ajattelu- ja toimintastrategioista muodostui faktorit, jotka kuvasivat haitallista toimintaa, myönteistä toimintaa ja defensiivistä strategiaa. Kehityksen säätely jakautui kahdeksi faktoriksi, joista toinen kuvasi säätelyn voimakkuutta ja toinen masentuneisuutta. Komponentit olivat lähes riippumattomia toisistaan. Tyypittelyssä syntyi viisi erilaista vankityyppiä. Itseään kehittäväillä siviiliselviytyjillä oli hyvinä resursseina ilmenevä hyvä elämähallinta. Kotiin suuntautunut siviiliselviytyjä erosi tästä ryhmästä heikon kehityksen säätelyn takia. Irralliset vankilaselviytyjät olivat ryhmä, jolla oli vaikeuksia kaikilla komponenteilla, erityisesti strategioissa. Vetäytyvien vankilaselviytyjien strategioissa oli puutteita ja heillä oli vähäiset sosiaaliset kontaktit. Tavallisten vankilaselviytyjien ryhmä muistutti pääosin koko aineiston keskiarvoja.

Tässä tutkimuksessa saadut tulokset vankien resurssitekijöistä vastasivat aikaisemmissa tutkimuksissa saatuja. Kuitenkin päihdeongelma osoittautui laajemmaksi ja

vakavammaksi kuin esim. Joukamaan (1991) tulosten perusteella on arvioitavissa. Nyströmin (1993) mukaan eri lähteissä on pidetty alkoholimitestin pistemäärän raja-arvona kahta tai kolmea kyllä-vastausta, jollainen määrä tässä aineistossa oli enemmistöllä. Kirjallisuudessa on viitteitä huumetilanteen muuttumisesta laadullisesti huonompaan suuntaan sekä vankien keskuudessa (Koski-Jännes, 1995) että nuorten suomalaisten miesten keskuudessa 1980-luvun lopulta 1990-luvun alkuvuosiin (Jormanainen, Lehesjoki, Lillsunde, Peitso, Schultz, Koskenvuo ja Seppälä, 1995). Vangit tarvitsevat runsaasti tukea päihdeongelmansa hallitsemiseen ja tähän on vankeinhoitolaitoksessa viime aikoina kiinnitetty huomiota siten, että eri menetelmiä on otettu käyttöön (ks. esim. Koski-Jännes, 1995). Tämän tutkimuksen faktorianalyyssissä vähäistä päihteiden käyttöä kuvaavat muuttujat ja vakiintuneita perheoloja kuvaavat muuttujat ryhmittäytyivät samalle faktorille samansuuntaisesti (koti-faktorille), kun taas tuttavien kanssa vietetyn ajan määrä sai tällä faktorilla päinvastaisen, negatiivisen latauksen. Kyse on siitä resurssien kokonaisuudesta, jonka tutkittavan tavat ja ihmissuhteet muodostavat. Putkonen ja Hakola (1995) ovat kuvanneet, miten useat puutteet resurssitekijöissä liittyvät asosiaalisen pienryhmän käyttäytymiseen.

Strategioista saadut tulokset olivat osittain erilaisia kuin kirjallisuudessa aikaisemmin esitetyt tulokset. Haitallisen strategian faktori kuvaa sellaista ajattelu- ja toimintatapaa, jossa ei suunnitella omaa toimintaa ja toimitaan epätarkoituksenmukaisella tavalla. On yllättävää, että sosiaalinen hallinta saa tällä faktorilla suhteellisen korkean latauksen, vaikka se Nurmen ym. (1995) mukaan korreloi tehokkaiden ajattelu- ja toimintatapojen kanssa. Putkosen ym. (1995) tulokset asosiaalisesta pienryhmästä antavat viitteen siitä, että sosiaalisen käyttäytymisen ulottuvuudet voivat asosiaalisessa elämäntavassa olla osa hallitsematonta ryhmäkäyttäytymistä. Myönteisen strategian faktori viittaa ajattelu- ja toimintatapaan, jossa toimijan odotukset ovat myönteiset, hän on sosiaalisesti aktiivinen eikä toimi epätarkoituksenmukaisella tavalla tai pyri välttämään tilannetta. Kuitenkaan tähänkään ajattelu- ja toimintatapaan ei välttämättä liity tehokasta toimintaa. Defensiivisen strategian faktori ilmentää ajattelu- ja toimintatapaa, jossa henkilö suhtautuu pessimistisesti, toimii avuttomalla tavalla ja pyrkii hankkimaan sosiaalista tukea. Kyseessä on siis varmistaja, jolla ei kuitenkaan ole paljon taitoja ja joka ehkä siksi turvautuu mielellään toisten apuun. Strategioita koskevat tulokset ilmentävät sitä, että tutkittavilla on puutteelliset mahdollisuudet kohdata elämässään esiintyviä tilanteita taitavasti ja tehokkaasti.

Onnistumisen ennakoinnin asema faktorianalyyssissä oli erilainen kuin aikaisempien tutkimusten perusteella olisi voinut olettaa: se ei ryhmittynyt tehokkaita toimintatapoja kuvaavien muuttujien yhteyteen, kuten reflektiivinen ajattelu, positiivinen strategia tai

sosiaalinen hallinta. Se ei näyttänyt toimivan myöskään päivastaiseen suuntaan kuin epätarkoituksenmukainen toiminta. Tutkittavien toimintatapa ei sovi kirjallisuudessa kuvattuihin strategioihin (vrt. Norem, 1989, Nurmi ja Salmela-Aro, 1992, Nurmi ym. 1992). Olisi mahdollista kuvata tutkittavien toimintaa vale-optimistisena strategiana, koska sen eri vaiheet näyttäisivät kuvaavan välittömästi reagoivaa tyyliä, jossa toimintaa ei lainkaan suunnitella. Optimismilla olisi siten defensiivinen merkitys tai sen lähtökohta on siinä, ettei todellisen elämän haasteita tunneta. Tulkintaa tukevat mm. Zamblen ym. (1988, 1990) saamat tulokset vankien kyvyttömyydestä kohdata tavallisen elämän ongelmia ja analysoida niitä tai omaa toimintaa niiden ratkaisemisessa. Joka tapauksessa tulokset tukevat näkemystä, että vangit tarvitsisivat mahdollisuuksia opetella tehokkaita strategioita. Rossin ja Fabianon (1986) suunnittelemaa kognitiivisten taitojen opetusohjelma onkin hankittu Suomeen ja sen käyttö on aloitettu (Oikeusministeriö 1997).

Kehityksen säätelyä kuvaavat muuttujat ryhmittäytyivät kahdelle faktorille. Huomio kiinnittyy siihen, että tutkittavien pyrkimys korjata omaa toimintaa (aiottu käyttäytymisen muutos) oli toisenlaisessa asemassa kuin Brandtstädterin (1987) mukaan olisi ollut odotettavissa, koska sen lataukset faktorianalyyseissä olivat pienet. Aiottu käyttäytymisen muutos liittyy Brandtstädterin mukaan epätydyttävään kehitykseen, korreloi depression kanssa ja on keino, jolla sopeudutaan oman kehityksen ongelmiin. Tämän tutkimuksen tutkittavat eivät ole kyenneet muuntamaan havaintojaan epätydyttävästä kehityksestä korjaavaksi toiminnaksi. Brandtstädter (1992) on osoittanut myös, että ihmiset, jotka uskovat heteronomisten tekijöiden vaikuttavan omaan kehitykseensä, voivat silti pitää henkilökohtaisia vaikutusmahdollisuuksiaan suurina, koska usko autonomiseen säätelyyn voi olla vahva. Tämä tutkimuksen tutkittavat kokivat, että heteronomisten tekijöiden vaikutus on niin suuri, ettei autonomisella säätelyllä ole merkitystä. Tutkittavien kehityksen säätely oli lamaan tunnutta.

Komponenttien keskinäisiä yhteyksiä kuvaavia korrelaatioita oli niukasti. Faktoreista ainoastaan kotiresurssilla ja kehityksen säätelyllä oli joitakin yhteyksiä muihin faktoreihin. Komponentit ovat siis suhteellisen riippumattomia toisistaan eikä tukea oletukselle eri komponenttien ongelmien liittymisestä toisiinsa saatu. Kehityksen säätelyn voimakkuutta ilmentävään faktoriin sisältyvistä muuttujista eräät kuitenkin erottelivat klustereita merkitsevästi. Irrallisilla vankilaselviytyjillä oli heikompi kehityksen autonominen säätely, vähemmän optimistisia tunteita ja vähemmän uskoa omiin kehitysmahdollisuuksiin (subjektiivinen varapotentialiaali) kuin muilla tutkittavilla. Itseään kehittävät siviiliselviytyjät taas kokivat olevansa kauempana päämäärästään, odottivat kehittyvänsä lähemmäs päämääräänsä ja aikoivat muuttaa käyttäytymistään enemmän kuin muut tutkittavat. Näin elämänhallinnaltaan heikoimmalla ja vahvimalla ryhmällä on nähtävissä erilainen

kehityksen säätelyä kuvaava profiili, joka kertoo kehityksen säätelyn dynamiikan erilaisuudesta. Siten näkemys, että resurssit ja strategiat sellaisinaan riittäisivät kuvaamaan elämänhallintaa (ks. esim. Niemelä 1991), on riittämätön. Kehityksen säätelyä kuvaava komponentti tuo tarkasteluun merkittävän psykologisen näkökulman, nimittäin pitkäaikaisen sisäisen prosessin ja ihmisen suhteen omassa kehityksessä tapahtuviin muutoksiin ja niiden merkitykseen.

Resursseja kuvaavista faktoreista ainoastaan elämäntapa erotteli klustereita. Itseään kehittävät siviiliselviytyjät erosivat vahvemman elämäntapa-faktorinsa vuoksi kaikista muista ja tavalliset vankilaselviytyjät suuntaa antavasti heikomman elämäntapa-faktorin vuoksi kaikista muista. Kiinnostava muuttuja, joka ei sisällynyt faktoreihin, oli tutkittavien ikä, koska syntymävuosi erotteli elämänhallinnaltaan heikoimman ryhmän, irralliset vankilaselviytyjät kaikista muista - tämä ryhmä oli muita nuorempi. Toisaalta itseään kehittävät siviiliselviytyjät olivat vanhempia kuin muut tutkittavat, vaikka tässä ei tullut merkitsevää eroa. On mahdollista, että eri klustereihin kuuluvien henkilöiden ikäerot heijastelevat sellaista elämänhallintaan liittyvää prosessia, joka on yhteydessä ikään. Tähän viittaavat myös edellä kuvatut havainnot kehityksen säätelystä. Kääriäinen (1998) on todennut rangaistustiheyden vähenevän sitä mukaa, kun ihmisen elämään alkavat vaikuttaa elämää vakiinnuttavat tekijät. Tämän tutkimuksen tutkittavilla elämäntapa-faktoriin sisältyvät muuttujat voisivat olla näitä, esimerkiksi työuran vakiintuneisuus.

Oletus siitä, että olisi olemassa pieni ryhmä, jonka selviytymisstrategiat olisivat hyvät tai erinomaiset, ei toteutunut tässä tutkimuksessa. Selkeästi parempia strategioita kuin muut ei käyttänyt mikään esilletulleista ryhmistä, ei edes elämänhallinnaltaan vahvin ryhmä, itseään kehittävät siviiliselviytyjät. Sen sijaan ilmeisiä ongelmia näiden tutkittavien joukossa ajattelu- ja toimintastrategioissa oli ainakin irrallisilla vankilaselviytyjillä, mutta myös vetäytyvillä vankilaselviytyjillä. Nämä tulokset viittaavat siihen, että hyvin erilaisetkin vangit tarvitsevat tukea ajattelu- ja toimintastrategioiden kehittämisessä.

Metodiselta kannalta tutkimuksessa on eräitä ongelmia, jotka rajoittavat johtopäätösten tekemistä. Brandtstädterin lomake on ensimmäinen Suomessa käytetty tarkastettu käännös, eikä sillä ole vastakäännöstä. CAST-testissä esiintyvien tilanteiden tyypillisuus vankilaan joutuneiden ihmisten elämässä voidaan kyseenalaistaa. Tässä käytetty SAQ-lomakkeen versio on osittain erilainen kuin myöhemmin esitetty, pitemmälle kehitetty versio, joten vertailuja toisiin aineistoihin ei voida tehdä. Tutkittavien määrä ja tyypittelyssä syntyneet ryhmät ovat hyvin pieniä, joten tulokset on tulkittava varovaisesti.

LÄHDEVIITTEET

Aldwin, C. M. & Revenson, T. A. (1987) Does coping help? A reexamination of the relation between coping and mental health. Journal of Personality and Social Psychology, 53, 337-348.

Aromaa, A., Klaukka, T. & Nyman, K. (1986) Kysely- ja haastattelumenetelmien käyttökelpoisuus väestön terveyden mittaamisessa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauskirja, 23, 293-305.

Bandura, A. (1988) Self-regulation of motivation and action through internal standards and goal systems. Teoksessa Pervin, Lawrence A. (toim.) Goal concepts in personality and social psychology (ss. 20-85). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates..

Berglas, S. & Jones, E. (1978) Drug choice as a self-handicapping strategy in response to noncontingent success. Journal of Personality and Social Psychology, 36, 105-117.

Brandtstädter, J. (1984) Personal and social control over development. Some implications of an action perspective in life-span development psychology. Teoksessa Baltes, P. B. & Brim, O. G. (toim.) Life-span development and behavior (Vol. 6, ss.1-32). San Diego, Ca: Academic Press.

Brandtstädter, J. (1989) Personal self-regulation of development: Cross-sequential analyses of development-related control beliefs and emotions. Developmental Psychology, 25, 96-108.

Brandtstädter, J. (1992) Personal control over development: Some developmental implications of self-efficacy. Teoksessa Schwarzer, R. (toim.) Self-efficacy: Thought control of action (ss. 127-145). Washington: Hemisphere.

Brandtstädter, J. & Baltes-Götz, B. (1990) Personal control over development and quality of life perspectives in adulthood. Teoksessa Baltes, P.B. & Baltes M.M. (toim.) Successful aging. Perspectives from the behavioral science (ss. 197-224). New York: Cambridge University Press.

Brandtstädter, J., Krampen, G. & Grewe, W. (1987) Personal control over development: Effects on the perception and emotion evaluation of personal development in adulthood. International Journal of Behavioral Development, 10, 99-120.

Cantor, N. (1990) From thought to behavior: "Having" and "doing" in the study of personality and cognition. American Psychologist, 45, 735-750.

Cantor, N., Norem, J., Niedenthal, P. M., Langston, C. A., & Brower, A. M. (1987) Life tasks, self-concept ideals, and cognitive strategies in a life transition. Journal of Personality and Social Psychology, 53, 1178-1191.

Cantor, N., Norem, J., Langston, C., Zirkel, S., Fleeson, W. & Cook-Flannagan, C. (1991) Life tasks and daily experience. Journal of Personality, 59, 425-451.

Cohen, F. (1987) Measurement of coping. In Kasl, S. V. & Cooper, C. L. (eds.) Stress and health: Issues in research methodology (ss.283-305). New York: John Wiley.

Diener, C. I. & Dweck, C. S. (1978) An analysis of learned helplessness: Continuous changes in performance, strategy, and achievement cognitions following failure. Journal of Personality and Social Psychology, 36, 451-462.

Diener, E. & Fujita, F. (1995) Resources, personal strivings, and subjective well-being: A nomothetic and idiographic approach. Journal of Personality and Social Psychology, 68, 926-935.

Dor-Shaw, N. K. & Mikulincer, M. (1989) Learned helplessness, causal attribution, and response to frustration. Journal of General Psychology, 117, 47-58.

Emmons, R. A. (1986) Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. Journal of Personality and Social Psychology, 51, 1058-1068.

Emmons, R. A. (1991) Personal strivings, daily life events, and psychological and physical well-being. Journal of Personality, 59, 453-472.

Emmons, R. A. ja King, L. A. (1988) Conflict among personal strivings: Immediate long-term implications for psychological and physical well-being. Journal of Personality and Social Psychology, 54, 1040-1048.

Emmons, R. A. & King, L. A. (1989) Personal striving differentiation and affective reactivity. Journal of Personality and Social Psychology, 56, 478-484.

Farrington, D. P. (1991) Childhood aggression and adult violence: Early precursors and later life outcomes. Teoksessa Pepler, Debra J. and Rubin, Kenneth H. (toim.) The development and treatment of childhood aggression (ss. 5-29). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Holahan, C. J. & Moos, R. H. (1986) Personality, coping, and family resources in stress resistance: A longitudinal analysis. Journal of Personality and Social Psychology, 51, 389-395.

Hollin, C.R. (1992) The social competence of offenders: A return to basics. Paper presented at The Third European Conference of Law and Psychology, University of Oxford.

Jormanainen, V., Lehesjoki, M., Lillsunde, P., Peitso, A., Schultz, E., Koskenvuo, K., & Seppälä, T. (1995) Varusmiesten huumausaineiden käyttöä testattiin biokemiallisin menetelmin. Suomen Lääkärilehti, 50, 2935-2938.

Joukamaa, M. (1991) Suomalaisten vankien terveys. Kansanterveystieteen laitoksen julkaisu M 107. Turku: Turun Yliopisto.

Järvi, P. (1989) Koulunpenkiltä pakkotyöhön. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3. Kerava: Painatuskeskus Oy.

Järvikoski, A. (1995) Vajaakuntoisuudesta elämäntalouteen? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Tutkimuksia 46. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Karvonen, M. & Mohell, U. (1990) Vankien koulutus- ja työtausta. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisu 3. Helsinki: Painatuskeskus.

Koski-Jännes, A. (1995) Huppu silmiltä. Katsaus vankien päihteiden käytön vähentämismenetelmiin ja niiden tuloksellisuuteen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisu 1. Helsinki: Hakapaino.

Kääriäinen, J. (1998) Moninkertaisesti vangittujen rangaistusura. Sosiologia 35, 3-16.

Lazarus, R.S. & Folkman, S. (1984) Stress, appraisal and coping. New York: Springer Publishing Company.

Leskinen, E. (1987) Faktorianalyysi. Konfirmatoristen faktorimallien teoria ja rakentaminen. Jyväskylän yliopiston tilastotieteen laitoksen julkaisu 1.

Little, B. R. (1983) Personal projects. A rational and method for investigation. Environment and Behavior, 15, 273-309.

Markus, H. & Nurius, P. (1986) Possible selves. American Psychologist, 41, 954-969.

Mellais, M. (1991) Vapautuvien vankien ylivelkaantuminen. Sosiaali- ja terveysministeriön kehittämissosaston selvityksiä 3. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Niemelä, P. (1991) Väestön turvattomuus- ja elämäntaloustukimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Niemelä, P. (toim.) Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa (ss. 7-24). Kuopion yliopiston julkaisuja. Kuopio: University Printing Office.

Norem, J. K. (1989) Cognitive strategies as personality: Effectiveness, specificity, flexibility and change. Teoksessa Buss, D. & Cantor, N. (toim.) Personality psychology: Recent trends and emerging directions (ss. 45-60). New York: Springer-Verlag.

Norem J. K. ja Cantor, N. (1986) Defensive pessimism: Harnessing anxiety as motivation. Journal of Personality and Social Psychology, 51, 1208-1217.

Nurmi, J.-E. (1992) Age differences in adult life goals, concerns, and temporal extension: A life course approach to future-oriented motivation. International Journal of Behavioral Development, 15, 487-508.

Nurmi, J.-E., Haavisto, T. & Salmela-Aro, K. (1997) CAST- käsikirja. Cartoon-Attribution-Strategy Test. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Nurmi, J.-E. & Salmela-Aro, K. (1992) Epäonnistumisen psykologiaa. Katsaus toiminta- ja ajattelustrategioiden tutkimukseen. Psykologia, 27, 20-30.

Nurmi, J.-E., Salmela-Aro, K., Anttonen, M. & Kinnunen, H. (1992) Epäonnistumisen psykologiaa. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kiinnostus ja ajattelutavat. Psykologia 27, 485-492.

Nurmi, J.-E., Salmela-Aro, K. & Haavisto, T. (1995) The Strategy and attribution questionnaire: Psychometric properties. European Journal of Psychological Assessment, 11, 108-121.

Nurmi, J.-E., Salmela-Aro, K. & Ruotsalainen, H. (1994) Cognitive and attributional strategies among unemployed young adults: a case of the failure-trap strategy. European Journal of Personality, 8, 135-148.

Nyström, M. (1993) Alcohol use, drinking patterns and indicators of heavy drinking in finnish university students. Helsinki: Yliopistopaino.

Oikeusministeriö (1997) Päätös projektityöstä: Cognitive Skills -ohjelma Suomen vankiloissa. Helsinki.

Ojanen, M., Anttinen, E. E., Jokinen, R., Kulju, A., Leppänen, L., Salmijärvi, L. & Valmari, P. (1995) Sopimusvuoren kaksi vuosikymmentä. Tampere: Sopimusvuori ry.

Onatsu, T. & Nurmi, J.-E. (1994) Alisuoriutuvien oppilaiden käyttämät ajattelu- ja toimintastrategiat. Psykologia, 29, 270-278.

Pearlin, L. I. (1987) The stress process and strategies on intervention. Teoksessa Hurrelman, K., Kaufman, F.-X. & Lösel, F. (toim.) Social intervention: potential and constraints (ss. 53-72). Berlin: de Gruyter.

- Peterson, C., Maier, S. F. & Seligman, M. E. P. (1993) Learned helplessness. A theory for the age of personal control. New York: Oxford University Press.
- Peterson, C. & Seligman, M. E. P. (1984) Causal explanations as a risk factor for depression: Theory and evidence. Psychological Review, 91, 347-374.
- Pulkkinen, L. (1994) Emotion säätely kehityksessä. Psykologia, 29, 404-418.
- Pulkkinen, L. & Rönkä, A. (1994) Personal control over development, identity formation, and future orientation as components of life orientation: A development approach. Developmental Psychology 30, 260-271.
- Putkonen, A. & Hakola, P. (1995) Vapautta asosiaaliseen tapaan. Suomen Lääkärilehti, 50, 1304-1311.
- Pyszczynski, T. & Greenberg, J. (1987) Self-regulatory perseveration and the depressive self-focusing style: A self-awareness theory of reactive depression. Psychological Bulletin, 102, 122-138.
- Rantanen, J. (1998) Ajattelu- ja toimintastrategiat paniikkihäiriöisillä. Psykologia, 33, 31-40.
- Ross, R. & Fabiano, E. (1986) Reasoning and rehabilitation. A handbook for teaching cognitive skills. Ottawa: T3 Associates.
- Rönkä, A. & Pulkkinen, L. (1995) Accumulation of problems in social functioning in young adulthood: A developmental approach. Journal of Personality and Social Psychology, 69, 381-391.
- Scheier, M. F., Weintraub, J. K. & Carver, C. S. (1986) Coping with stress: divergent strategies of optimists and pessimists. Journal of Personality and Social Psychology, 51, 1257-1261.
- Sinisalo, P. (1986) Työvoimaura ja yksilön kehitys. Työvoimaministeriö: Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 63.
- Strentz, T. & Auerbach, S. M. (1988) Adjustment to the stress of simulated captivity: Effects of emotion-focused versus problem-focused preparation on hostages differing in locus of control. Journal of Personality and Social Psychology, 55, 652-660.
- Zamble, E. & Porporino F. J. (1988) Coping, behavior, and adaptation in prison inmates. New York: Springer-Verlag.
- Zamble, E. & Porporino F. (1990) Coping, imprisonment, and rehabilitation. Criminal Justice and Behavior, 17, 53-70.
- Zamble, E. (1992) Behavior and adaptation in long-term prison inmates. Descriptive longitudinal results. Criminal Justice and Behavior, 19, 409-425.
- Zirkel, S. & Cantor, N. (1990) Personal construal of life tasks: Those who struggle for independence. Journal of Personality and Social Psychology 58, 172-185.

ELÄMÄNHALLINTATUTKIMUS

(liite)

HAASTATTELULOMAKE

N:o _____

1. Minä vuonna olet syntynyt? _____

Aluksi sinulta kysytään toiminnastasi työssä, koulutuksessa ja ajankäyttöäsi.

2. Mikä on koulutuksesi (yleissivistävä, ammatillinen, muu)?

3. Mikä oli viimeksi käymäsi koulun tms. viimeisen todistuksen keskiarvo?

4. Oletko käynyt armeijan kokonaan/osittain? Kuinka monta kuukautta?

5. Ellei, mistä syystä? Vapautettu, lykkäystä _____ asti.

6. Milloin olet ollut työssä viimeksi?

7. Voitko palata entiseen työpaikkaasi vapauduttuasi? kyllä ei ei tietoa

8. Kuinka paljon sinulla on siviilissä hankittua työkokemusta yhteensä (kaikki työkokemus yhteenlaskettuna)?

9. Mitä on ollut pääasiallinen toimintasi viimeisten seitsemän vuoden aikana? (vuosia, kuukausia)

päätoimessa omalla alalla _____ muulla alalla _____

koulutuksessa _____ työttömänä _____

vankilassa tai muussa laitoksessa _____

muuta, mitä _____

10. Kuinka monta tuntia viikossa keskimäärin käytit työhön, erilaisiin toimintoihin ja harrastuksiin viimeksi kuluneiden kahden kuukauden aikana ennen vangituksi tulemistasi?

a. työ _____ b. koulutus, opiskelu _____

c. harrastukset:

ca. konetekninen askartelu, kuten auton korjaaminen _____

cb. rakentaminen, muu askartelu _____

cc. luonnossa liikkuminen, retkeily, metsästys ja kalastus _____

cd. autoilu _____

ce. musiikki (kuuntelu, soittaminen) _____

cf. kuvataide (piirtäminen, maalaaminen tms.) _____

cg. liikunta (millainen _____) _____

ch. järjestötoiminta _____

ci. lukeminen _____

cj. eläinten hoito ja kasvatusta _____

ck. tuttavien tapaaminen, seuraelämä _____

cl. tv:n katselu, radion kuuntelu (ensisijaisena toimintana) _____

cm. muut (_____) _____

Seuraavat kysymykset koskevat asumistasi.

11. Oliko sinulla asunto siviilissä viimeisten kahden kuukauden aikana? kyllä, ei

12. Jos oli, kuka omisti asunnon? (itse, omainen tms., yksityinen vuokranantaja, kaupunki/kunta, Khy tms.)

13. Kuinka monta henkilöä asui samassa asunnossa? _____

14. Voitko palata asuntoon vapauduttuasi? kyllä ei ei tietoa

15. Kuinka monessa asunnossa olet asunut viimeisten seitsemän vuoden aikana siviilissä?

Seuraavat kysymykset koskevat taloudellista tilannettasi.

16. Mistä sait pääasiallisen toimeentulosi siviilissä viimeisten kahden kuukauden aikana? (palkka, eläke, työttömyyspäiväraha, sv-päiväraha, toimeentulotuki, jokin muu)

17. Onko sinulla varallisuutta? ei kyllä, millaista (asunto, huoneistoja, rakennuksia, kiinteistöjä, kulkuvälineitä, työkaluja, koneita, rahavaroja, muuta)? Esitä arvio varallisuutesi arvosta.

18. Onko sinulla velkoja? ei kyllä, kuinka paljon _____

19. Onko sinut tuomittu maksamaan korvauksia? ei kyllä, kuinka paljon yhteensä

20. Onko sinulla elatusvelvollisuuksia ei kyllä, kuinka paljon kuukaudessa _____

21. Vastaako taloudellinen tilanteesi nykyistä myös vapauduttuasi?

kyllä ei, millaisia muutoksia _____

Seuraavat kysymykset koskevat ihmissuhteitasi.

22. Onko sinulla parisuhdetta ei

kyllä, millainen: avioliitto, avoliitto, vakituinen seurustelukumppani, tilapäinen

23. Asuitko kumppanisi kanssa ennen vankilaan joutumista ei kyllä

24. Kuinka kauan olet ollut yhdessä kumppanisi kanssa _____

25. Uskotko, että suhde kumppaniisi on edelleen voimassa vapauduttuasi?

5 todennäköisesti kyllä

4 melko todennäköisesti kyllä

3 vaikea sanoa

2 melko todennäköisesti ei

1 todennäköisesti ei

26. Onko sinulla lapsia? ei kyllä, kuinka monta _____ minkä ikäisiä _____

27. Onko/Ovatko lapsesi asunut/asuneet samassa taloudessa kanssasi viimeisten kahden kuukauden aikana ennen vankilaan joutumista? ei kyllä

28. Ovatko vanhempasi elossa? ei toinen on molemmat ovat

29. Milloin olet viimeksi tavannut jommankumman heistä? _____

30. Onko sinulla sisaruksia? ei kyllä, kuinka monta _____

31. Milloin olet viimeksi tavannut jonkun heistä? _____

32. Onko sinulla jokin muu merkittävä ihmissuhde? ei kyllä

Millainen? _____

33. Onko sinulla edellä mainittujen henkilöiden lisäksi sellaisia henkilöitä, joita pidät

ystävänäsi? ei kyllä, kuinka monta? _____

34. Onko olemassa sellaisia henkilöitä, joita pidät vihamiehinäsi?

ei kyllä, kuinka monta _____

35. Keihin aiot pitää yhteyttä vankeusaikanasi puhelimitse tai kirjeitse?

36. Keiden odotat tulevan tapaamaan sinua vankeusaikana?

Seuraavat kysymykset koskevat terveyttä ja alkoholin ym. käyttöä.

37. Millaisena pidät tämänhetkistä terveydentilaasi?

5 erittäin hyvä

4 hyvä

3 keskinkertainen

2 huono

1 erittäin huono

38. Onko sinulla jokin terveydellinen rajoitus, sairaus tai vamma, jonka joudut ottamaan huomioon jokapäiväisessä elämässäsi tai joka rajoittaa toimintaasi? ei kyllä,

millainen _____

39. Otatko lasillisen alkoholia ennen juhliin tai vastaavaan tilaisuuteen lähtöä? kyllä ei

40. Juotko viikonloppuna pullollisen viiniä, vastaavan määrä olutta, keskiolutta tai muita alkoholijuomia? kyllä ei

41. Juotko päivittäin pienen määrän alkoholijuomia rentoutumismielessä? kyllä ei

42. Siedätkö nykyään enemmän alkoholia kuin kymmenen vuotta sitten? kyllä ei

43. Onko sinulla vaikeuksia juoda vähemmän kuin ystäväsi? kyllä ei

44. Nukahdatko kohtuullisen alkolimäärän juotuasi tietämättä, miten menit vuoteeseen? kyllä ei

45. Onko sinulla huono omatunto alkoholin käytön jälkeen? kyllä ei

46. Otatko krapularyyppyjä? kyllä ei

47. Oletko yrittänyt välttää alkoholinkäyttöä tietyn ajanjakson ajan, esimerkiksi viikon ajan? kyllä ei

48. Oletko koskaan ajatellut, että sinun pitäisi vähentää juomistasi? kyllä ei

49. Onko kukaan suututtanut sinua arvostelemalla juomistasi? kyllä ei

50. Oletko käyttänyt muita päihteitä kuin alkoholia? ei kyllä, millaisia: hassis, lääkkeet
päähtymistarkoituksessa, amfetamiini, morfiini, heroini, jokin/jotkut edellämainituista ja/tai
alkoholi sekaisin

51. Kuinka usein käytit jotakin päihdettä viimeksi kuluneiden kahden kuukauden aikana
ennen vankilaan joutumista? _____

52. Kuinka usein olit päihtyneenä vastaavana aikana? _____

Seuraavat kysymykset koskevat vankeutta, tuomioita, rikoksia yms.

53. Oletko tutkintavanki sakkovanki vankeusvanki

54. Mistä olet saanut nykyisen syytteesi/tuomiosi? _____

55. Mikä on odotettavissa olevan/meneillään olevan tuomiosi kokonaispituus? _____

56. Monettako kertaa olet nyt vankilassa? _____

57. Jos ollut aikaisemmin vankilassa, kuinka kauan olit viimeksi siviilissä? _____

Seuraavat kysymykset koskevat omaa elämääsi.

58. Tapahtuiko elämässäsi jotakin merkittävää viimeisten kahden kuukauden aikana ennen
vankilaan joutumista? Kerro millaisia myötäkäymisiä tai vastoinkäymisiä koit tuona aikana.

59. Tapahtuiko jotakin merkittävää viimeisten kolmen vuoden aikana ennen vankilaan joutumista sen lisäksi, mitä edellä kerroit?

60. Millaisia ongelmia elämässäsi on ollut viimeisten kahden kuukauden aikana ennen vankilaan joutumista? Oliko näitä työssä, opiskelussa, ihmissuhteissa, asumisessa, lastenkasvatuksessa? Entä jossakin muussa asiassa?

61. Onko sinulla tunne, että hallitset omaa elämäsi?

- 5 on, lähes aina
- 4 on, useimmiten
- 3 ajoittain on, ajoittain ei
- 2 useimmiten ei
- 1 ei koskaan